

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA BOHEMISTIKY

**ANALÝZA VLASTNÍCH JMEN V DIVADELNÍCH
HRÁCH JÁRY CIMRMANA**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Veronika Novosádová

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Karel Komárek, Ph.D.

Olomouc 2012

Děkuji doc. PhDr. Karlu Komárkovi, Ph.D. za odborné vedení této práce a poskytování cenných rad.

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a že veškeré použité zdroje uvádím v seznamu literatury.

V Olomouci 15. května 2012.

Veronika Novosádová

Obsah

Úvod.....	5
1. Teoretická část.....	6
1.1 Literární onomastika a její vývoj.....	6
1.1.1 Klasifikace vlastních jmen.....	8
1.1.1.1 Vlastní jméno a jeho místo v literárním textu.....	8
1.1.2 Pojmenování postavy.....	9
1.1.3 Funkce vlastních jmen v literatuře.....	10
1.2 Metody analýzy literárních vlastních jmen.....	13
1.3 Literárněonomastické studie.....	14
1.3.1 Literárně antroponymické studie.....	14
1.3.1.1 Studie teoretické.....	14
1.3.1.2 Studie obsahující rozbor děl.....	15
1.3.1.3 Teoretické studie analyzující literární antroponyma z hlediska funkčního.....	21
1.3.1.4 Studie analyzující literární antroponyma z hlediska funkčního obsahující i rozbor děl.....	23
1.3.2 Literárně toponymické studie.....	25
1.3.2.1 Toponymické studie obsahující rozbor děl.....	25
1.3.2.2 Teoretické studie analyzující literární toponyma z hlediska funkčního.....	27
1.3.2.3 Studie analyzující literární toponyma z hlediska funkčního obsahující i rozbor děl.....	27
1.3.3 Směřování současné literární onomastiky.....	29
2. Analytická část.....	31
2.1 Literární antroponyma.....	31
2.1.1 Funkce identifikační.....	33
2.1.2 Charakterizační funkce.....	36
2.1.2.1 Fyzické vlastnosti.....	36
2.1.2.2 Psychické a povahové vlastnosti.....	37
2.1.3 Klasifikační funkce.....	37
2.1.3.1 Národní a sociální hledisko.....	38
2.1.4 Asociační funkce.....	41
2.1.5 Estetická funkce.....	43
2.1.6 Slovní hříčky.....	45
2.2 Literární toponyma.....	47
2.2.1 Toponyma v seminářích.....	48
2.2.1.1 Reálná toponyma.....	48
2.2.1.2 Fiktivní toponyma.....	51
2.2.2 Toponyma v samotných hrách.....	51
2.2.2.1 Reálná toponyma.....	51
2.2.2.2 Fiktivní toponyma.....	52
2.3 Literární chrématonyma.....	54
2.3.1 Reálná chrématonyma.....	54
2.3.2 Fiktivní chrématonyma.....	55
2.3.3 Cimrmanovy hry.....	55
Závěr.....	58
Anotace.....	59
Seznam použité literatury.....	60

ÚVOD

Práce si klade za cíl literárněonomastickou analýzu vlastních jmen v divadelních hrách Jára Cimrmana. Dělíme ji do dvou hlavních oddílů – teoretického a analytického.

Teoretická část slouží k seznámení se základními pojmy literární onomastiky. Budeme se věnovat motivaci pojmenování postavy, představíme si metodologie a možné přístupy k analýze vlastních jmen. Pro přiblížení současného stavu literárněonomastického bádání si v souhrnu představíme studie a články zabývající se vlastními jmény v literatuře. Budou nás zajímat především studie analyzující vlastní jména z hlediska funkčního.

Stati jsou rozděleny podle skupin vlastních jmen na antroponymické a toponymické. Studii zkoumajícím literární toponyma a především chrématonyma není v současné onomastice věnováno mnoho pozornosti.

V stěžejním, praktickém oddíle se budeme zabývat vlastní analýzou proprií ve vybraných hrách Jára Cimrmana. Vycházíme z předpokladu, že se tu vyskytnou především antroponyma, a proto také rekapitulované studie budou zaměřeny převážně na literární antroponyma.

Vlastní analýza zkoumá antroponyma, toponyma a chrématonyma v literární komunikaci. Soustředíme se na způsob pojmenování a především na zkoumání funkcí vlastních jmen. Pokud jde o autorská jména, pozornost zaměříme také na jejich vztah k reálnému antroponymickému systému.

1. TEORETICKÁ ČÁST

1.1 LITERÁRNÍ ONOMASTIKA A JEJÍ VÝVOJ

Literární onomastika je literárněvědní disciplína zabývající se „významem, užitím a funkcí vlastních jmen v liter. textech“.¹ Vychází z obecně onomastických teoretických východisek. Předmětem jejího zkoumání jsou vlastní jména v textu.

Interdisciplinárně je literární onomastika spjata s historicky nebo lingvisticky orientovaným výzkumem jmen, ale také s psychologii, sociologií či kulturněhistorickou problematikou.²

Jedná se o poměrně mladou disciplínu, v českém jazykovém prostředí se začala prosazovat od 70. let 20. století.³

V začátcích literárněonomastického bádání se autoři soustředili především na rozборы konkrétního uměleckého díla. Byla analyzována výstavba textu i způsob tvoření vlastních jmen. První česká literárněonomastická studie zaměřená na teorii vlastních jmen – *Vlastní jména v umělecké literatuře*⁴ pochází z roku 1976 a jejím autorem je Karel Hausenblas.

V 80. letech jsou publikovány další materiálové studie, objevují se články zabývající se problematikou překladu vlastních jmen. Teoretických studií nebylo v této době mnoho. Onomastikové navazovali na podněty ze zahraničí, především z Polska a Německa. Pozornost se soustřeďuje na funkci a společenské působení literárních jmen. V 90. letech má již literární onomastika v naší lingvistice své místo. Stále se však jedná o poměrně mladou disciplínu, jejíž teoretická základna není zatím dostatečně propracovaná.⁵ Teoretické práce literární onomastiky jsou stále spíše výjimkou. Většina studií se věnuje materiálové analýze, zaměřené především na literární antroponyma a v mnohem menší míře na toponyma a téměř vůbec ne na literární chrématonyma.

V části 1.3 si v souhrnu článků představíme současnou situaci na poli literární onomastiky.

¹ TRÁVNÍČEK, J., ed., HOLÝ, J., ed.: *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce - osobnosti - základní pojmy*. Brno: Host, 2006. s. 569.

² TRÁVNÍČEK, J., ed., HOLÝ, J., ed.: *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce - osobnosti - základní pojmy*. Brno: Host, 2006. s. 596.

³ TRÁVNÍČEK, J., ed., HOLÝ, J., ed.: *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce - osobnosti - základní pojmy*. Brno: Host, 2006. s. 569–570.

⁴ HAUSENBLAS, K.: *Vlastní jména v umělecké literatuře*. *Naše řeč*, 59, 1976, č. 1. s. 1–12

⁵ DVOŘÁKOVÁ, Ž.: Česká teorie literární onomastiky. *Acta onomastica*, 51, 2010, č. 2. s. 447–452.

1.1.1 KLASIFIKACE VLASTNÍCH JMEN

Vlastní jména klasifikujeme z hlediska „onymického objektu.“⁶ Šrámek jej definuje jako „objekty, jevy a vztahy, které je třeba z komunikačních důvodů pojmenovat propriálně.“⁷ Tento termín užívá v souhrnném významu, který se vztahuje na objekty reálné (muž Pavel Novák, hotel Kozák), nereálné (pohádková postava Honza, literární postava Josef Švejk), jevy (Vánoce, Nový rok) i vztahy (Kutnohorský dekret).⁸

Vlastní jména podle druhu onymického objektu dělíme na antroponyma, toponyma a chrématonyma. V literárních textech nacházíme všechny tři druhy proprií, nejvíce bývají zastoupena a funkčně využívána jména osobní.

1.1.1.1 VLASTNÍ JMÉNO A JEHO MÍSTO V LITERÁRNÍM TEXTU

Teorie literární onomastiky není zcela jednotná, vyskytují se různé teorie i metodologie. Prozatím nepanuje shoda ani v tom, která jména můžeme do literárněonomastického bádání zařadit. Někteří onomastikové například nepovažují za literární jména reálných postav a objektů. Žaneta Dvořáková naopak zastává názor, že všechna vlastní jména v literárních textech jsou součástí fikčního světa, jsou součástí autorovy poetiky a je nutné je také zařadit mezi jména literární.⁹

Vlastní jména jsou součástí každého jazyka, vznikla z potřeby individualizovat určitý jev, který patří do téže třídy jevů. Vlastní jména byla původně významově průhledná, vyvozovala se z apelativ a byla tedy motivovaná. Vyjadřovala většinou nějakou dominující vlastnost. Můžeme říci, že v pojmové rovině apelativum určovalo obecné a proprium zvláštní. Vlastní jména i apelativa mají shodný jazykový materiál, uspořádaný z inventáře týchž zvukových prostředků, mají však rozdílnou obsahovou stránku, která vyplývá z rozdílných funkcí v jazykové komunikaci.¹⁰

Existují různé definice vlastního jména, přičemž v každé z nich jsou zdůrazňovány jiné specifické rysy vlastních jmen. Jaroslav David například definuje vlastní jména s ohledem na jejich funkce a znakovou povahu: „Vlastní jména, onyma, jsou především značkami, jejichž

⁶ ŠRÁMEK, R.: *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. s. 191.

⁷ ŠRÁMEK, R.: *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. s. 12–13.

⁸ ŠRÁMEK, R.: *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. s. 12–13.

⁹ DVOŘÁKOVÁ, Ž.: Specifika literárních antroponym. *Acta onomastica*, 51, 2010, č. 2. s. 453–465.

¹⁰ PETR, J.: Filozofické aspekty onomastiky. In: *Onomastika jako společenská věda*, Praha: SPN, 1983. s. 9–12.

funkcí je v první řadě identifikovat a diferencovat jedinečné objekty. Funkce charakterizační je u nich potlačena, jejich primární apelativní význam je převrstven sémantikou obecně onymických funkcí, vyplývajících z jejich onymického fungování.¹¹ Z toho vyplývá, že vlastní jména primárně nemají charakterizační schopnost. K označovanému objektu se vztahují pouze na základě individuální, společensky podmíněné konvence.¹² To je však definice propria obecně. V literárních textech je situace jiná. Na rozdíl od reálných jmen není jméno pouhou značkou, ale je prvkem charakterizujícím postavu.¹³ Vlastní jména zauímají v uměleckém textu významné postavení, zapojují se do struktury díla a jsou součástí významové výstavby i celkového smyslu díla vůbec. V literárním díle se uplatňují především ty funkce onym, které se označují jako sekundární – tedy funkce estetická¹⁴, konotativní a asociativní.¹⁵

Šrámkova definice vlastního jména je postavena na protikladu propria a apelativa: Vlastní jména jsou lexikální jednotky, „které v protikladu k apelativům (jménům obecným) na nepojmové bázi pojmenovávají komunikativně individualizované objekty.“¹⁶ Zdůrazňuje, že se propria výrazně odlišují od apelativní sféry. Vlastní jméno je úzce spjato se svým denotátem. Nikoliv však svým apelativním významem, ale přes jedinečné příznaky tohoto denotátu. Motivace apelativním významem se využívá u samého vzniku jména, při tvorbě pojmenování, ale postupem času se ztrácí.¹⁷ V literárních textech je opět situace odlišná. Sémantika fundujících apelativ je často aktualizována, především u tzv. mluvících jmen, jejichž hlavní funkcí je vedle identifikace také postavu charakterizovat.¹⁸

¹¹ DAVID, J.: „...slova jsou hvězdy, jež se zaněčují na temném nebi vědomi.“ (Literární antroponymie a toponymie v díle Vladislava Vančury). *Acta onomastica*, 46, 2005, s. 29.

¹² BACHMANNOVÁ, J. et al.: *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. s. 205.

¹³ DAVID, J.: „...slova jsou hvězdy, jež se zaněčují na temném nebi vědomi.“ (Literární antroponymie a toponymie v díle Vladislava Vančury). *Acta onomastica*, 46, 2005, s. 29–30.

¹⁴ Ž. Dvořáková funkci estetickou nepovažuje za sekundární, nýbrž za funkci nadřazenou všem ostatním.

¹⁵ DAVID, J.: „...slova jsou hvězdy, jež se zaněčují na temném nebi vědomi.“ (Literární antroponymie a toponymie v díle Vladislava Vančury). *Acta onomastica*, 46, 2005, s. 29.

¹⁶ ŠRÁMEK, R.: *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. s. 11.

¹⁷ BLANÁR, V.: Poznámky k onomastickým koncepcím. In: *Jazykovedný časopis*, Bratislava: Slovenská akadémia vied, 2009. s. 155–158.

¹⁸ DVOŘÁKOVÁ, Ž.: Specifika literárních antroponym. *Acta onomastica*, 51, 2010, č. 2. s. 456.

1.1.2 POJMENOVÁNÍ POSTAVY

Literární jména mají v uměleckých textech nejrůznější podoby a funkce. Zasahují do všech složek díla a jsou důležitým elementem charakteristiky postavy. Jsou neoddelitelnou součástí díla, o čemž svědčí i fakt, že jsou často vkládána do titulu díla. Podle D. Hodrové dokonce „jméno postavy nebylo nikdy tak důležité jako v dílech 20. století, nikdy dřív nebyla jeho vazba s celkem textu a jeho smyslem tak zdůrazňována a tak nápadná.“¹⁹

Akt pojmenování postavy je realizován dvěma způsoby. Častější je situace, kdy postava vstupuje do textu již pojmenovaná, čímž je umocněn dojem autenticity. V druhém případě se jméno tvoří před očima čtenáře, postava je pojmenována až v průběhu děje a tím je zdůrazňována její fiktivnost.²⁰

Na výběr jména postavy působí celá řada faktorů, které na sebe vzájemně působí a ovlivňují se. Velmi důležitým faktorem je literární druh. Jméno má jiné postavení a plní jiné funkce v poezii a v próze. Literární druhy se vyvíjejí a pojmenovací strategie se v nich proměňuje, na jména tak můžeme nahlížet z hlediska diachronního i synchronního. Je zřejmé, že jména postav v satíře budou odlišná od jmen užívaných v historickém dramatu. Pro frašku jsou typická jména mluvící, vyjadřující fyzické či psychické vlastnosti svých nositelů. Mluvící jméno postavu charakterizuje předem, její charakter či vlastnost jsou většinou jednostranně vyhraněné. Mluvící jméno však nemusí postavu charakterizovat vždy prvoplánově. Jeho „mluvící“ potenciál může vyplynout až z kontextu. Zprvu mohou působit neutrálně. Důležitým faktorem je také kulturní tradice – některá jména mohou vyvolávat aluze a reminiscence. Patří sem i nejrůznější stereotypní představy, které spojuje s charakterem postav některých jmen dobová poetika, např. realismus, romantismus, a v neposlední řadě je důležitým faktorem autorská poetika. Dále mohou působit faktory formálně jazykové a obsahově sémantické.²¹

Z jazykových faktorů může na výběr jména působit slootovorná struktura antroponyma, jeho příznakovost, obvyklost, módnost, noremnost, hláskový sklad, zvuková kvalita. Po stránce obsahově sémantické mohou působit faktory sociální, náboženské, dobové, územní, dále

¹⁹ HODROVÁ, D.: *...na okraji chaosu...Poetika literárního díla 20. Století*. Praha: Torst, 2001. s. 600.

²⁰ HODROVÁ, D.: *...na okraji chaosu...Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001. s. 599.

²¹ DVOŘÁKOVÁ, Ž.: Faktory ovlivňující výběr jmen v literatuře (na příkladech z Tylových dramát), In: *Varia XIX. Zborník plných príspevkov z XIX. kolokvia mladých jazykovedcov*. Trnava: PdF Trnavskej univerzity v Trnave, 2009. s. 57–69.

různé asociace a konotace. Ve volbě literárních jmen se však především uplatňuje autorova tvůrčí invence, kterou se snaží probudit ve čtenáři iluzi reálného světa.²²

Výběr a užití konkrétních jmen je tedy v zásadě výsadou autora. V různých dílech může totéž jméno jednou působit všedně a jednou být jménem mluvčím. „I každodenní, zdánlivě banální jméno se v celku literárního díla může stát příznakovým, promlouvajícím; rozhodující úlohu tu hraje významový kontext, v jehož rámci se sémantické pole jména postavy konkretizuje. Z toho vyplývá i možnost rozdílné konkretizace téhož jména.“²³

Co se týká formy proprií, jména osob v literatuře jsou většinou ve shodě s reálnou antroponymickou soustavou. Literární jména postav se skládají ze jména, z příjmení, nebo ze jména a příjmení. Postava ale může být označena pouhou iniciálou, přezdívkou, formou apelativa, nebo také být bezejmenná. Každá forma pojmenování postavu jistým způsobem charakterizuje a hodnocení jména je závislé na celkovém kontextu.²⁴

1.1.3 FUNKCE VLASTNÍCH JMEN V LITERATUŘE

S literárněonomastickou analýzou úzce souvisí funkce vlastních jmen v literatuře. Také v naší práci budeme vlastní jména hodnotit primárně z hlediska jejich funkcí.

Funkce vlastních jmen v uměleckých textech se zčásti kryjí s funkcemi vlastních jmen užívaných v reálném světě. Vlastní jména v literárních textech však mají i další funkce, vyplývající z autorova stanoviska k postavám a k mimojazykovým skutečnostem.²⁵

Většina onomastiků se shoduje na skutečnosti, že základní funkce reálných i literárních vlastních jmen je funkce identifikační. V literatuře se často setkáváme se situací, kdy identifikační funkci propria přebírají jiné formy označení. Každou postavu je třeba nějakým způsobem identifikovat. Funkci propria můžeme vyjádřit apelvativem – *princezna*, iniciálou – *K*, opisem – *Ten, jehož jméno se nesmí vyslovovat*, nebo zájmenem.²⁶ Tato skutečnost je také důvodem domněnky Ž. Dvořákové, že by se s některými apelativy mělo při onomastické analýze zacházet stejně jako s proprii. Jak ale podotýká, tato skutečnost je vždy závislá na kontextu.²⁷

²² KNAPPOVÁ, M.: Funkční využití vlastních jmen v uměleckých a mediálních textech. In: *Onomastika a škola 8*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. s. 21–27.

²³ HOLÝ, J., Funkce jmen postav v dílech Karla Čapka a Vladislava Vančury. *Česká literatura*, 32, 1984. s. 461.

²⁴ DVOŘÁKOVÁ, Ž.: Specifika literárních antroponym. *Acta onomastica*, 2010. s. 453–456.

²⁵ KNAPPOVÁ, M.: Funkční využití vlastních jmen v uměleckých a mediálních textech. In: *Onomastika a škola 8*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. s. 21–27.

²⁶ DVOŘÁKOVÁ, Ž.: Specifika literárních antroponym. *Acta onomastica*, 51, 2010, č. 2. s. 454.

²⁷ DVOŘÁKOVÁ, Ž.: Specifika literárních antroponym. *Acta onomastica*, 51, 2010, č. 2. s. 455.

Ke klasifikaci funkcí existují samozřejmě různé přístupy. V této části si představíme dělení podle M. Knappové. V následující části, věnované studiím, si v krátkosti představíme také klasifikaci K. Gutschmidta.

Základní klasifikace funkcí

Individualizační (identifikační, diferenciací) funkce je vlastní jakémukoliv jménu, jedná se o základní funkci vlastních jmen vůbec. Podle Knappové je identifikační funkce dominantní ve jménech reálných i literárních. Identifikuje postavu v literatuře i realitě. V literatuře je jméno vždy motivované.

V některých případech mohou identifikační funkci proprií přebírat apelativa, např. „plešatý řezník z krámu odnaproti“.²⁸ V lyrice, někdy také v próze, může být identifikační funkce potlačena – u Jana Drdy se objevují celé výčty jmen postav, se kterými se čtenář už dále nesetká.²⁹ Problematice potlačení identifikační funkce se věnuje Ž. Dvořáková ve studii *Jména postav v próze a nejednoznačnost jejich identifikace*.³⁰

Funkce klasifikující (specifikující): vlastní jméno postavu blíže specifikuje, zařazuje ji do určité skupiny nebo ji klasifikuje z hlediska sociálního, náboženského, etnického, časového či místního. Typickým příkladem jsou jména v povídkách Boženy Němcové. Vesnická jména jsou odrazem vesnice 19. Století – Pepík, Mařka, Tonička – klasifikují postavu z hlediska sociálního, časového i místního. Jan Neruda v Malostranských povídkách pro své postavy volí jména typická pro jména měšťanů 19. století.³¹

Funkce charakterizační je specifická pro tzv. jména mluvící a pro přezdívky. Tato jména určitým způsobem charakterizují svého nositele. Tuto funkci plní především propria, která jsou motivovaná charakteristickými vlastnostmi (fyzickými i psychickými), bydlištěm či schopnostmi jmenované osoby. Jsou to většinou jména vymyšlená autory, jména vycházející z apelativní sémantiky, kdy je propriální funkce úzce spjata s výchozí apelativní sémantikou. Typickou oblastí využívající těchto antroponym je literatura satirická, komediální či dětská.³²

²⁸ KNAPPOVÁ, M.: Funkční využití vlastních jmen v uměleckých a mediálních textech. In: *Onomastika a škola 8*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. s. 21–27.

²⁹ ŠTĚPÁNOVÁ, V.: Osobní jména v prózách Jana Drdy. In: *Mnohotvárnost a specifičnost onomastiky*, Ostrava: Ostravská univerzita, 2010. s. 478–486.

³⁰ DVOŘÁKOVÁ, Ž.: Jména postav v próze a nejednoznačnost jejich identifikace (poznámka k narušování identifikační funkce jmen). In: *Bohemica Olomucensia 2 – Philologica juvenilia*, 2010. s. 246–252.

³¹ KNAPPOVÁ, M.: Funkční využití vlastních jmen v uměleckých a mediálních textech. In: *Onomastika a škola 8*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. s. 21–27.

³² KNAPPOVÁ, M.: Funkční využití vlastních jmen v uměleckých a mediálních textech. In: *Onomastika a škola 8*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. s. 21–27.

Funkce asociační (evokační, konotativní) znamená, že jméno odkazuje v uměleckých textech na různé známé postavy, reálné i fiktivní, případně odkazuje na jejich symboliku. Jedná se především o postavy historické, z bájí, z mytologie, náboženství, či postavy známé z jiných literárních děl.

Funkce estetická (související s funkcí expresivní, emocionální, psychologickou) je tematizována podle žánru a stylu. Realizuje se zpravidla pomocí formální podoby – hláskového skladu jména, délky, libozvučnosti nebo nelibozvučnosti. Této funkce se často využívá ve spojení s mluvícími jmény, může sloužit jazykové komice.³³

Klasifikace funkcí literárních jmen podle Miloslavy Knappové je považována za základní a je respektována většinou českých onomastiků. Také Ž. Procházková se s tímto dělením funkcí víceméně ztotožňuje. Shoduje se s M. Knappovou v definování funkce identifikační, asociační, klasifikující a charakterizační. Funkci estetickou však Ž. Procházková nepovažuje jen za jednu z funkcí, ale za funkci dominantní a nadřazenou ostatním. Ž. Procházková se domnívá, že funkci estetickou plní veškerá jména v textu. Tedy nejenom jména s emocionálním zabarvením či formálně neobvyklá, jak uvádí M. Knappová.

Jako další funkce můžeme jmenovat funkci iluzionistickou (postavy jsou pojmenovány obdobně jako v reálném světě, čímž vzniká iluze reálného světa) a symbolickou.³⁴

Hendrik Birus v roce 1978 uveřejnil typologii jmen, ve které rozdělil literární jména do pěti kategorií – jména klasifikační, mluvící, ztělesňující, zvukově symbolická, zvukově sémantická.³⁵

³³ ŠTĚPÁNOVÁ, V.: Osobní jména v prózách Jana Drdy. In: *Mnohotvárnost a specifičnost onomastiky*, Ostrava: Ostravská univerzita, 2010. s. 478–486.

³⁴ PROCHÁZKOVÁ, Ž.: Problémy metodologie literární onomastiky. In *Varia XVIII*. Prešov: Prešovska univerzita, FF, 2009. s. 575.

³⁵ VACHOVÁ, K.: Specifika prekladu literárnych mien. In: *Mnohotvárnost a specifičnost onomastiky*, Ostrava: Ostravská univerzita, 2010. s. 510.

1.2 METODY ANALÝZY LITERÁRNÍCH VLASTNÍCH JMEN

V následující části budeme vycházet ze studie Žanety Procházkové, která ve svém článku *Problémy metodologie literární onomastiky*³⁶ ukazuje na základě rozboru 48 diplomových prací nejčastěji používané přístupy analýzy literárních vlastních jmen.

Formálně-statistický přístup je zaměřen na formu propria. Vlastní jméno je analyzováno z hlediska morfologického, fonologického, či slovtvorného. Tento přístup může být východiskem pro další analýzy.

Velmi užívaný je také přístup *etymologický*, při němž je zkoumán původ a význam vlastního jména. Tento přístup může být velmi přínosný, ale také sebou přináší úskalí, pokud je aplikován na všechna propria v textu.

Jako další nám autorka představuje *přístup komunikační*. Sledujeme fungování jména v literární komunikaci. Při tomto typu analýzy je sledováno, jakým způsobem zachází se jménem vypravěč, jakým samotná postava a jak postavy další.

Přístup konfrontační hledá reálné předobrazy literárních postav a následně konfrontuje jména literárních postav se jmény reálných osob. Mnohdy se však zapomíná, že i reálná osoba se v uměleckém textu stává postavou literární, která má svá specifika, a je nezbytné k ní také tak přistupovat.

Přístup ontogenetický není příliš užívaný. Hlavní příčina je v nedostupnosti či neexistenci autorových komentářů ke genezi textu. Při tomto způsobu analýzy lze sledovat spisovatelovu práci s konkrétními jmény od samého počátku tvoření. Můžeme například pozorovat, jak autor s literárním jménem pracuje – zda se jména postav mění, nebo zůstávají stejná od počátku vzniku textu. Dále je také možné porovnávat jména postav v různých vydáních.

V současnosti je nejvíce užívaný *přístup funkční*, při kterém je literární jméno analyzováno z hlediska funkcí, které v textu plní.

Každý z přístupů má svá pozitiva i negativa, proto jsou časté analýzy využívající několika přístupů najednou.

³⁶ PROCHÁZKOVÁ, Ž.: Problémy metodologie literární onomastiky. In *Varia XVIII*. Prešov: Prešovská univerzita, FF, 2009. s. 565–578.

1.3 LITERÁRNĚONOMASTICKÉ STUDIE

Abychom mohli vlastní jména analyzovat důkladně, je nutné se seznámit se současnými teoretickými a metodologickými poznatky. Hlavní body z vybraných literárních studií si představíme v následující části.

Cílem teoretického oddílu je připravit podklady, z kterých bychom mohli vycházet při vlastní analýze. Snažíme se postihnout současnou situaci na poli literární onomastiky, proto většina článků pochází z posledních let. Studie jsou rozděleny podle předmětu svého zkoumání (= onymického objektu) na *antroponymické a toponymické*.

Literární antroponymii je věnováno mnohem více pozornosti. Jména vymezující literární prostor stojí mimo centrum zájmu onomastiků.³⁷

2.3.1 LITERÁRNĚ ANTROPONYMICKÉ STUDIE

2.3.1.1 STUDIE TEORETICKÉ

Karel Hausenblas, *Vlastní jména v umělecké literatuře*³⁸

Jedná se o první českou teoreticky zaměřenou literárněonomastickou práci. Teoretické poznatky jsou aplikovány především na příjmení postav.

V úvodu autor připomíná dosavadní obecné poznatky o vlastních jménech, především co se týká jejich sémantického obsahu. Vlastní jména, přestože mnohá vznikla z jmen obecných, nemají lexikální význam. V reálném životě neexistuje souvislost mezi významem jména a jeho nositelem. Autor upozorňuje na skutečnost, že v literatuře je situace zcela odlišná. Spisovatelé nedávají svým postavám jména náhodně. Jejich výběr je vždy nějakým způsobem motivován. K. Hausenblas se domnívá, že spisovatel nezvolí pro svou postavu jméno, které by bylo v rozporu s úlohou postavy nebo se stylem díla.

V krátkosti se věnuje také jménům mluvčím, kde na příkladu ze starší obrozenské literatury a z období realismu ukazuje rozdílnost ve výběru jmen. Konstatuje, že ve starší literatuře byla „výmluvnost“ jmen, ukazujících jisté charakteristické vlastnosti postavy, příliš přímočará. S nástupem realistických tendencí pak bylo užíváno jemnějších prostředků, takže až z celkového kontextu vyplyne, že jméno nějakým způsobem vypovídá o charakteru postavy.

³⁷ DAVID, J.: Ty lesovské stráně (k literární a filmové toponymii). In: *Komunikace – Styl – Text: sborník z mezinárodní lingvistické konference*, České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2006. s. 173–174.

³⁸ HAUSENBLAS, K.: Vlastní jména v umělecké literatuře. *Naše řeč*, 59, 1976, č. 1. s. 1–12.

Autor se zaměřuje na to, jaká jména autoři vybírají pro své postavy. Snaží se nalézt vztah mezi ne/obvyklostí a sémantikou jména a představuje své dělení: „jména neobvyklá s výraznou sémantikou (*Břichomil*), neobvyklá s neurčitou sémantikou (*Harapát*), obvyklá s výraznou sémantikou (*Čermák*), obvyklá s neurčitou sémantikou (*Maršík*).“³⁹

V další části studie se K. Hausenblas věnuje problematice úlohy vlastních jmen v textu. Předmětem jeho rozboru jsou *Zapadlí vlastenci* K. V. Raise, trilogie *Hordubal - Povětroň - Obyčejný život* od K. Čapka a kniha povídek *Smrt morčete* od L. Fukse. Tato díla analyzuje z hlediska výběru jmen a způsobu jejich užití.

Hausenblas se domnívá, že Rais pracuje se jmény jen z hlediska výběru. Dochází k závěru, že příjmení postav v Raisových prózách jsou často silně stylizovaná a tematicky motivovaná. U Čapka porovnává fungování jmen v trilogii *Hordubal – Povětroň – Obyčejný život*. Ukázal zde, jak autor pracuje v různých dílech se jmény zcela odlišně. V Hordubalovi je každá postava identifikována jménem. V druhém díle hraje jméno hlavní postavy velmi významnou úlohu, přestože není pokaždé vysloveno. Třetí díl, co se týká výskytu jmen, je protikladem k dílu prvnímu. Jména postav se zde téměř nevyskytují.

L. Fuks podle Hausenblase dává svým postavám jména nezvyklá, výrazná či kuriózní. Tato jména často staví do kontrastu, čímž je ještě zdůrazňována jejich výraznost. Autor se domnívá, že vlastností některých jmen není jen kurióznost, ale že jsou i jiným způsobem spjata se smyslem textu. Podotýká, že mnohdy je velmi obtížné tento smysl nalézt.

K. Hausenblas se svou analýzou snažil dokázat, že vlastní jména mají velký význam na výstavbě smyslu díla.

³⁹ HAUSENBLAS, K.: Vlastní jména v umělecké literatuře. *Naše řeč*, 59, 1976, č. 1. s. 3.

1.3.1.2 STUDIE OBSAHUJÍCÍ ROZBORY DĚL

Aleš Fetters, *Jména osob (antroponyma) ve Škvoreckého Zbabělcích*.⁴⁰

Autor se pokusil rozluštit reálné předlohy jmen literárních postav vyskytujících se ve Zbabělcích. Podotýká, že řadu jmen mu pomohli dešifrovat pamětníci a také sám Škvorecký. Objasňuje nejenom velkou část antroponym, ale i některá toponyma a chrématonyma.

A. Fetters se pokusil nalézt postupy, jaké Škvorecký při pojmenování postav používal. Dochází k závěru, že často se jméno postavy od jména skutečné osoby liší jen obměnou několika málo hlásek, někdy však literární jméno vyjadřuje charakter reálné postavy bez ohledu na skutečné jméno.

Jana Steinerová, *Vlastní jména v „Mohylách“ Josefa Kostohryze*.⁴¹

Autorka analyzuje především antroponyma. Rozděluje je do skupin podle typu jejich nositelů – jména historických osobností, jména reálných postav, které byly součástí básníkovy života, dále pak jména mytologických a pohádkových bytostí. Konstatuje, že se pomocí vlastních jmen v básni prolíná svět přirozený se světy nadpřirozenými, stejně jako se prolínají různé časoprostorové roviny.

Autorka sleduje Kostohryzův výběr jmen a také způsob, jakým se jména podílejí na výstavbě textu. Funkce vlastních jmen neanalyzuje, pouze konstatuje, že vedle identifikační zde dominuje asociační, symbolická a v neposlední řadě také estetická funkce.

V závěru se autorka věnuje mnohem méně početné skupině toponym. Analyzovaná toponyma jsou reálná a podle J. Steinerové jejich užití podtrhuje „politický náboj“⁴² básně. Domnívá se, že vlastní jména v *Mohylách* pomáhají velmi výrazně utvářet fikční svět. V této autobiografické básni se podle autorky pomocí jmen čtenářům přibližují básníkovy nejrůznější životní etapy a společenské události.

David Klimeš, Svatopluk Pastyřík, *Propriální svět čtyř Jiráskových her*.⁴³

Pracovní postup autorů je založen na srovnávání dvou druhů divadelních textů, a to realistických her *Vojnarka* a *Otec* a pohádkových her *Lucerna* a *Pan Johanes*. Z těchto her vyexcerpovali 144 vlastních jmen, z nichž bylo 108 antroponym, 30 toponym, 4 kosmonyma a 2 chrématonyma. Získané poznatky uvádějí do přehledných tabulek.

⁴⁰ FETTERS, A.: Jména osob (antroponyma) ve Škvoreckého Zbabělcích. *Acta onomastica*, 46, 2005. s. 43–50.

⁴¹ STEINEROVA, J.: Vlastní jména v „Mohylách“ Josefa Kostohryze. *Acta onomastica*, 50, 2009. s. 162–175.

⁴² STEINEROVA, J.: Vlastní jména v „Mohylách“ Josefa Kostohryze. *Acta onomastica*, 50, 2009. s. 174.

⁴³ KLIMEŠ, D., PASTYŘÍK, S.: Propriální svět čtyř Jiráskových her. *Acta onomastica*, 43, 2002. s. 29–39.

Jirásek pojmenovává své postavy v 85% jednoslovnými antroponymy (jenom jméno, nebo jenom příjmení), což bylo v souladu s tehdejší vesnickou komunikační praxí. Tím také klasifikuje postavy místně, časově i sociálně.

V realistických hrách jsou hlavní postavy pojmenovány podle reálného onymického systému. Některé vedlejší postavy jsou označovány formou apelativa. V divadelní hře *Otec* se objevují i toponyma, jimiž je hra situována do východních Čech.

V pohádkových hrách se pojmenovací tendence i propriální repertoár mění. Hlavní rozdíl spatřují autoři příspěvku v tom, že se v nich objevuje více toponym a epizodní i důležité postavy jsou mnohem častěji označovány formou apelativa. V pohádkách Jirásek užívá pestřejší propriální materiál (objevuje se větší množství přezdivek, jmen s literární či historickou konotací i jmen nadpřirozených bytostí). Dále si autoři všímají Jiráskovy práce s propriálním i apelativním pojmenováním postav. Docházejí k závěru, že v realistických hrách je obecných jmen užito jen okrajově, zatímco v pohádkách jsou apelativem často pojmenovány důležité postavy. Co se týká toponym, autoři konstatují, že v pohádkových hrách se jich vyskytuje větší množství. Jsou však pro přesnější lokalizaci příběhu příliš obecná (Lhota, Hradiště, Týnec), čímž je dle autorů oslabena jejich funkce individualizační.

1.3.1.3 TEORETICKÉ STUDIE ANALYZUJÍCÍ LITERÁRNÍ ANTROPONYMA Z HLEDISKA FUNKČNÍHO

Největší prostor v přehledu studií je věnován článkům analyzujícím funkce literárních jmen. Je to především z toho důvodu, že podstatná část vlastní analýzy v praktickém oddíle je zpracována právě z hlediska funkcí literárních jmen.

Funkcemi literárních jmen se soustavně zabývá Žaneta Dvořáková (rozená Procházková). Velkým přínosem jsou její teoretické úvahy doprovázené ukázkami z textů či materiálovou analýzou. Ž. Dvořáková své teoretické poznatky většinou aplikuje na literární antroponyma, lze je však aplikovat také na literární toponyma.

Žaneta Procházková, *Když postava vymýšlí, mění či skrývá své jméno.*⁴⁴

Autorka se zabývá několika situacemi, při kterých dochází k záměrnému porušování identifikační a iluzionistické funkce jména. Pokládá si otázku, zdali postava vstupuje do textu již pojmenovaná, nebo k aktu pojmenování dochází až před očima čtenáře. Konstatuje, že

⁴⁴ PROCHÁZKOVÁ, Ž.: *Když postava vymýšlí, mění či skrývá své jméno.* In: *Onomastika a škola 8*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. s. 389–394.

pokud je postava pojmenována až v průběhu děje, je tím zdůrazňována fiktivnost jejího jména a dochází k narušení funkce iluzionistické.

Pojmenování postavy v průběhu děje může být prováděno samotnou postavou. K tomu dochází nejčastěji při ztrátě paměti či identity (Vančurova Markéta Lazarová: „*Nejstarší za toho krvavého času byl pokřtěn líbeným jménem, ale zapomněl je a nazýval se až do své ohavné smrti Kozlík.*“⁴⁵). Dále může postavu pojmenovat vypravěč. Tato situace však není příliš častá. Autorka uvádí příklad z *Povětroně* od K. Čapka, kde básník píše: „*»Ne, Pedro (nebo Salvatore - jména nebyla rozhodnuta), to ne.*“⁴⁶). Postava může být pojmenována také postavou jinou (Robinson dává domorodci jméno Pátek).

Další bodem rozboru je situace, kdy dochází ke změně jména postavy. Je tím narušována funkce iluzionistická, ale především i funkce identifikační. Obdobně jako výše, změnu způsobí buď postava samotná (V zámku a podzámčí od Němcové si paní Skočkopolová poněmčuje jméno na von Springenfeld) – což může symbolizovat určitou proměnu postavy, nebo někdo jiný (vypravěč, další postava) – to lze považovat za symbol moci či ovládnutí.

Žaneta Procházková, *Jak literární postavy prožívají vlastní jména.*⁴⁷

Zde autorka přistupuje k literárním jménům z hlediska postav. Vychází z předpokladu, že postavy svá jména prožívají a mají k nim vztah. Tento vztah se pohybuje na ose od ztotožnění se jménem, přes neutrální stanovisko, až k nenávisti k svému jménu. Z pohledu postavy plní jméno sebeidentifikační funkci.

Dále se autorka zabývá situacemi, kdy postavy vykládají původ či význam jména, nebo jména svá i dalších postav esteticky hodnotí. Vyslovuje domněnku, že způsob, jakým postavy smýšlejí o vlastním jméně, nám vypovídá i o jejich charakteru.

Žaneta Dvořáková, *Jména postav v próze a nejednoznačnost jejich identifikace.*⁴⁸

Autorka zde rozebírá situace, kdy je porušována základní, tedy identifikační funkce vlastních jmen v uměleckém textu. Tímto článkem navazuje na svou dřívější studii *Když postava vymýšlí, mění či skrývá své jméno.*⁴⁹

⁴⁵ PROCHÁZKOVÁ, Ž.: Když postava vymýšlí, mění či skrývá své jméno. In: *Onomastika a škola 8*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. s. 390.

⁴⁶ PROCHÁZKOVÁ, Ž.: Když postava vymýšlí, mění či skrývá své jméno. In: *Onomastika a škola 8*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. s. 391.

⁴⁷ PROCHÁZKOVÁ, Ž.: Jak literární postavy prožívají vlastní jména. In: *Užívání a prožívání jazyka*, Praha: Karolinum, 2010. s. 195–203.

⁴⁸ DVOŘÁKOVÁ, Ž.: Jména postav v próze a nejednoznačnost jejich identifikace (poznámka k narušování identifikační funkce jmen). In: *Bohemica Olomucensia 2 – Philologica juvenilia*, 2010. s. 246–252.

K narušení identifikační funkce dochází při způsobu pojmenování, když postava jméno nemá nebo jich má naopak několik. Autorka se podrobně věnuje postavám beze jména a nalézá důvody jejich bezjmennosti. Jedná se o zevšeobecnění, ztrátu identity, skrytí identity a tabuizování. Ž. Dvořáková zdůrazňuje, že jméno je důležitou součástí charakterizace postavy a její ne/pojmenování je vždy motivováno. Ať už má postava jmen několik, nebo nemá žádné, vždy se tak děje se záměrem autora.

Identifikační funkce může být narušena také celkovou pojmenovací situací, kdy k pojmenování postavy dochází až v průběhu vyprávění nebo si postava vymýšlí, mění, či skrývá jméno.

Jako třetí typ situace, při níž je narušena identifikační funkce, autorka představuje postoj postavy k vlastnímu jménu. Jedná se o stavy, kdy postava své jméno pocítuje jen jako pouhou nálepku, nebo své jméno zcela nenávidí a je ochotná se ho vzdát.

Žaneta Dvořáková, *Specifika literárních antroponym*.⁵⁰

V úvodu autorka předkládá různé definice literárních vlastních jmen, na jejichž základě vyčleňuje jejich základní rysy. Pokládá si otázku, která jména lze jako literární označit. Vychází z názoru, že všechna jména v literárních textech – reálná i fiktivní – jsou literární.

Zabývá se také funkcemi vlastních jmen. Pozastavuje se u charakterizační funkce a s ní spojených mluvících jmen. Ta rozděluje do tří skupin podle jejich motivace – *vlastnosti duševní, vlastnosti fyzické a oblíbená činnost či prostředek činnosti*.

Dále probírá pojem „krajina jmen“, který definuje jako specifickou onymickou vrstvu, vytvářenou jmény v rámci díla. Do krajiny jmen zasazuje všechna jména v textu. Stejně jako ve svých dalších studiích i zde zdůrazňuje, že při hodnocení jmen musíme vycházet z celku díla. Je tedy nutné analyzovat literární jména vždy ve vzájemných vztazích a v kontextu celého díla. To ukazují např. postavy beze jména, které by bez kontextu nebylo možné analyzovat.

Dále Ž. Procházková představuje základní dělení proprií. Vlastní jména klasifikuje z *hlediska jazykového a mimojazykového*. Literární jména z hlediska jazykového autorka dělí na *autentická, realistická a autorská*. Z hlediska mimojazykového klasifikuje literární antroponyma podle druhu „onymického objektu“ – *člověk, nečlověk (mimozemšťan, umělý*

⁴⁹ PROCHÁZKOVÁ, Ž.: Když postava vymýšlí, mění či skrývá své jméno. In: *Onomastika a škola 8*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. s. 389–394.

⁵⁰ DVOŘÁKOVÁ, Ž.: Specifika literárních antroponym. *Acta onomastica*, 51, 2010, č. 2. s. 453–465.

*člověk, nadpřirozená, pohádková, mytologická bytost), alegorická postava, zvíře, oživlá věc.*⁵¹

Autorka konstatuje, že pro každou z těchto skupin jsou charakteristické jiné typy pojmenování a jiné typy jmen.

Na závěr se zabývá problematikou literárních proprií v komunikaci a rozlišuje tři roviny komunikace – *textovou* (sledujeme, jak jméno funguje v komunikaci mezi postavami) *intertextovou* (sledujeme jména, která odkazují k jiným dílům) a *společenskou*.

Žaneta Procházková, *Asociační funkce vlastních jmen v literatuře*.⁵²

V této studii se Ž. Procházková speciálně zabývá asociační funkcí vlastních jmen v literatuře. Připomíná, že pokud jména vyvolávají historické, kulturní asociace či aluze, plní tak funkci asociační (evokační – K. Gutschmidt, asociativní – J. David). Tuto funkci autorka přivlastňuje jménům odkazujícím k reálným i literárním postavám a místům.

Vychází z Gutschmidtova pojetí, které neomezuje asociační funkci jen na jména shodná s reálnými či literárními postavami, ale zahrnuje i jména, která se známým jménům podobají zvukově.

Na základě vztahu mezi jménem a denotátem vyčleňuje autorka čtyři typů situací:

*Skutečná osoba nebo místo má své skutečné jméno.*⁵³ Ve chvíli, kdy jsou popisovány skutečné osoby či místa, jsou ve čtenáři vyvolávány asociace. Autorka upozorňuje na fakt, že vyvolání asociace je závislé na znalostech a zkušenostech čtenáře.

Skutečná osoba dostane fiktivní jméno. K této situaci dochází tehdy, když je jméno reálné osoby pozměněno. Jméno postavy může být pozměněno jak po stránce formální, tak sémantické. Tato změna ovšem není nahodilá. Naopak je ve fiktivním jménu obsažen určitý klíč vedoucí k identifikaci skutečné osoby. Autor si se čtenářem často hraje, stejně jako v prvním případě je asociace závislá na zkušenostech čtenáře.

Dále se zabývá situací, kdy je *fiktivní postava pojmenována autentickým jménem skutečné osoby*. Ž. Procházková se domnívá, že v tomto případě dochází k narušování asociační funkce jména, neboť tato jména vytvářejí falešné asociace. Z hlediska zkoumání asociační funkce považuje autorka za nejzajímavější *fiktivní jména fiktivních postav*, která odkazují k jiným známým dílům.

⁵¹ V souladu s Šrámkem chápe Dvořáková onymický objekt jako souhrnný pojem vztahující se na objekty reálné i nereálné, jevy i vztahy.

⁵² PROCHÁZOVÁ, Ž.: Asociační funkce vlastních jmen v literatuře. In: *Mnohotvárnost a specifčnost onomastiky*, Ostrava: Ostravská univerzita, 2010. s. 138–145.

⁵³ Někteří onomastikové nepovažují jména reálných postav a objektů za literární. Procházková však pokládá všechna jména vyskytující se v literárních textech za literární.

Vedle asociační funkce Ž. Procházková věnuje pozornost také funkci symbolické (někdy ideologické). Symbolem mohou být osoby a místa reálná i literární. Literární jméno může dílo přesáhnout a díky společenskému užívání se stát symbolem – jména *Švejk* nebo *don Quijote* nejsou jen označením literární postavy, ale stala se obecným názvem nesoucím určité lidské vlastnosti.

Pavol Odaloš, *Status, funkcie a systémy literárných vlastných mien*.⁵⁴

Autor se zabývá postavením literárních vlastních jmen v rámci onomastiky. Literární vlastní jména charakterizuje jako „onymá fungujúce na ploche literárneho diela.“⁵⁵

Snaží se podat systémový pohled na literární vlastní jména a navrhuje nové rozdělení vlastních jmen – na *literární propria*, která fungují na ploše literárního díla – „literáronymá“⁵⁶ – a na *společenská propria*, která fungují ve společenské komunikaci.

Dalším předmětem jeho studie jsou typy literárních vlastních jmen. První typ představují literární jména utvořená spisovatelem samým. Druhým typem jsou literární jména převzatá ze světa reálného, která však nepojmenovávají skutečné osoby. Jako třetí typ představuje jména skutečných historických osobností. K těmto typům vlastních jmen následně autor přiřazuje funkce, které v textu plní. Pracuje s těmito funkcemi: *identifikačně-diferenciační*, *epická*, *charakterizační a národně reprezentativní*.

Věnuje se také způsobu tvoření vlastních jmen a typům nominačních systémů literáronym. Nominační systém je určován záměrem autora. Odaloš jej chápe jako model funkční realizace proprií. Nominační systém literáronym vytváří v díle funkčně strukturovaný systém literárních jmen. To v podstatě znamená, že konkrétní autor tak vytváří nominační systém literáronym určitého díla. P. Odaloš rozlišuje osově nestrukturovaný onymický systém a osově strukturovaný horizontálně-vertikální onymický systém.

Jiří Holý, *Funkce jmen postav v dílech Karla Čapka a Vladislava Vančury*.⁵⁷

Studie je věnována jak otázkám teoretickým, tak i rozboru literárních jmen v textech.

Autor zdůrazňuje, že jména literárních postav nelze vnímat jako náhodně zvolená, ale jedinečně jako nedílnou součást poetiky celého díla. „Jméno postavy lze proto zkoumat jen v rámci

⁵⁴ ODALOŠ, P.: Status, funkcie a systémy literárných vlastných mien. In: *Onomastika a škola 8*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. s. 29–36.

⁵⁵ ODALOŠ, P.: Status, funkcie a systémy literárných vlastných mien. In: *Onomastika a škola 8*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. s. 30.

⁵⁶ Odaloš se pokouší v terminologii slovenské onomastiky pro literární vlastní jména prosadit jednoslovný termín „literáronymá“.

⁵⁷ HOLÝ, J.: Funkce jmen postav v dílech Karla Čapka a Vladislava Vančury. *Česká literatura*, 32, 1984. s. 459–476.

autorova díla jako celku; poetika jmen je více či méně výraznou součástí spisovatelovy poetiky vůbec.⁵⁸

Dále rozebírá možnost rozdílné konkretizace téhož jména. Na konkretizaci působí celkový kontext postavy i díla. Svou roli tu sehrávají také historické souvislosti, žánr i kulturní tradice. Autor se věnuje také „promlouvajícím jménům“ (= mluvícím), která rozděluje do tří skupin. Za prvé jsou to narážky na reálně existující osoby. Dále pak jména, která jsou náznakem na vlastnosti, vzezření, sociální postavení, profesi svých nositelů. Do třetí skupiny zařazuje nejružnější reminiscence a aluze na kulturní tradice.

Dalším důležitým bodem je část pojednávající o postavách beze jména. Touto problematikou se J. Holý zabýval jako jeden z prvních.⁵⁹ Své teoretické poznatky dokládá příklady z děl K. Čapka a V. Vančury. Velmi důkladně se věnuje pojmenovací strategii obou spisovatelů. Literární jména rozebírá především po obsahové stránce s ohledem na celkový kontext díla, v závěru věnuje pozornost také zvukové stránce literárních jmen.

Rudolf Šrámek, *K teorii literární onomastiky*.⁶⁰

R. Šrámek přibližuje čtenářům teorii Dietra Lampinga. Lamping se v díle *Der Name in der Erzählung* snaží vypracovat a definovat funkce literárních vlastních jmen. Hlavní problém Lampingovy teorie spatřuje Šrámek v tom, že Lamingova východiska jsou spíše literárněvědná než onomastická. Lamping definuje funkci identifikační (stejnou jako u jmen reálných), iluzionistickou (snaha vzbudit ve čtenáři iluzi reálnosti), charakterizační (jméno je odrazem vlastností postavy), akcentující a konstelační (určuje postavení jednajících osob v kontextu celého díla), perspektivní (schopnost jména určit perspektivu postavy v literárním díle), estetickou (opírá se o formu, ale i o „konkrétní význam“ apelativního lexikálního základu), mytizující (evokuje ve čtenáři reálnou představu hrdiny a jeho vlastností). Za základní považuje Lamping funkci identifikační, iluzionistickou a mytizující.

Dále Šrámek analyzuje práci K. Gutschmidta. Podobně jako Lamping se i Gutschmidt při své práci opírá o výzkum specifických funkcí vlastních jmen. Gutschmidt ve svém článku žádal větší míru zobecnění a abstrakce, systematictější rozvíjení teorie literární onomastiky a odpoutání od materiálových studií, dále pak vyjasnění vztahu literární vědy a literární onomastiky. Stať K. Gutschmidta je pokusem o ucelenou teoreticko-metodologickou koncepci základů literární onomastiky.

⁵⁸ HOLÝ, J.: Funkce jmen postav v dílech Karla Čapka a Vladislava Vančury. *Česká literatura*, 32, 1984. s. 460.

⁵⁹ DVOŘÁKOVÁ, Ž.: Česká teorie literární onomastiky. *Acta onomastica*, 51, 2010, č. 2. s. 449.

⁶⁰ ŠRÁMEK, R.: K teorii literární onomastiky. In: *Onomastický zpravodaj*, Praha: ČSAV, 1985. s. 510–516.

1.3.1.4. STUDIE ANALYZUJÍCÍ LITERÁRNÍ ANTROPONYMA Z HLEDISKA FUNKČNÍHO OBSAHUJÍCÍ I ROZBORY DĚL

Jaroslav David, „...slova jsou hvězdy, jež se zaněcují na temném nebi vědomí.“ (*Literární antroponymie a toponymie v díle Vladislava Vančury*).⁶¹

Studie se věnuje teorii literárních jmen. Zdůrazňuje, že „specifikem literární onomastiky, na které musíme pamatovat při popisu literární onymie, je skutečnost, že sám propriálně pojmenovací akt leží vně literárněvědného zájmu.“⁶² Karl Gutschmidt vyjádřil toto specifikum tím, že rozdělil funkce do dvou skupin – funkce týkající se literárních postav a funkce týkající se postavení a úlohy proprií v textu.

J. David přibližuje teorii Friedhelma Debuse, který rozpracoval funkce týkající se literárních proprií. J. David také ukazuje, jak německá onomastika rozděluje funkční typologii literárních jmen – jména mluvící, klasifikující, zvukověsymbolická a ztělesňující.

V druhé části pak analyzuje Vančurovy prózy. Snaží se dokázat, že užití vlastních jmen může být významově mnohohvrstevnaté, tzn. že čtenář odkrývá jednotlivé významy autorem ukryté. Připomíná, že literární jména jsou vždy motivovaná, a rozebírá možné motivace autorů při volbě jmen. Autor zdůrazňuje, že jména u Vančury jsou nejenom jedinečná, ale především jsou to zvuková gesta, jejichž podstatnou složkou je zvuk. Vančura se jmény důmyslně pracuje, vykládá jejich vznik nebo původ.

J. David poukazuje na fakt, že důležitou roli ve Vančurově toponymii hrála jména hospod, které se v jeho příbězích stávají místem setkávání – U dvou litrů (F. C. Ball), Prostřený stůl (Pole orná a válečná), Dobrá míra (Luk královny Dorotky).

Podrobnější analýze podrobil prózy Pole orná a válečná, Rozmarné léto a Markéta Lazarová. Vychází z postřehu, že u Vančury je důležitá číslovka tři. Velmi zajímavá je jeho onomastická interpretace proprií postav v románu Rozmarné léto, kde vysledoval tři roviny pojmenování postav. První je *rovina realistická*, ve které jsou jména postav inspirována skutečnými předlohami (Antonín Důra – inspirován postavou plavčíka Šůry, Kateřiná Důrová – předlohou mu byla Šůrova manželka, major Hugo – inspirací byl Hugo Marek). Druhá rovina – *humoristický románek* – je spojovacím článkem mezi jmény postav inspirovanými

⁶¹ DAVID, J.: „...slova jsou hvězdy, jež se zaněcují na temném nebi vědomí.“ (Literární antroponymie a toponymie v díle Vladislava Vančury). *Acta onomastica*, 46, 2005. s. 29–42.

⁶² DAVID, J.: „...slova jsou hvězdy, jež se zaněcují na temném nebi vědomí.“ (Literární antroponymie a toponymie v díle Vladislava Vančury). *Acta onomastica*, 46, 2005. s. 30.

skutečnými předobrazy a alegorickou rovinou („příjmení Důra naznačuje hašteřivost obou manželů ; apelativum důra = hádavá, nepříjemná žena“⁶³).

Autor konstatuje, že Vančura hojně využíval jmen světců k charakterizaci postav. Často se objevuje jméno Kateřina a Jan. Mnohdy také dával jméno do kontrastu s povahou postavy („asketický poustevník sv. Antonín x ničeho si neodříkající plavčík Antonín; patronka vzdělanců sv. Kateřina x přízemní plavčíkova manželka Kateřina, která tu nevystupuje jako patronka vzdělanců, ale tří diskutujících mužů.“⁶⁴).

Martina Šmejkalová, *Sociálně klasifikační funkce osobních jmen v Kronice české Václava Hájka z Libočan*.⁶⁵

Autorka zkoumá propriálně pojmenovací akt na příkladech z Hájkovy textu. Vyslovuje domněnku, že užití vlastních jmen mělo pro Hájka především autentizační funkci. Osobní jména použitá v Hájkově kronice rozděluje na jména doložitelná z některého historického období a na jména pravděpodobně vytvořená Hájkem. Jména vytvořená autorem analyzuje z hlediska slovo tvorby a motivace pojmenování. Dochází k závěru, že u jmen vytvořených Hájkem je zřejmý jejich apelativní původ, což slouží k nepřímé charakterizaci postavy.

U vybraných antroponymů dále zkoumá, zda je možné jim přisoudit sociálně klasifikační funkci.

Margit Garažszky, *Funkcie vlastných mien v tragédii a komédii*.⁶⁶

Autora zkoumá funkci a způsob používání vlastních jmen ve slovenském dramatu v 70. letech 20. století. Všimá si situací, kdy identifikační funkci plní proprium, ale i takových, kdy je identifikační funkce přebírána apelativem.

Kromě vlastních jmen jednajících postav se zamýšlí také nad jmény, která se objevují pouze v replikách vystupujících postav. Tato jména rozděluje do dvou skupin. Prvním typem jsou jména autorská, existující ve fikčním světě. Jejich opodstatněnost je dána tím, že jsou s některou z jednajících postav ve vztahu. Druhou skupinu tvoří jména osob, které nejsou vymyšleny autorem. Buď žily, žijí nebo pocházejí z jiného díla. Jejich vlastní jména mají jistý kulturní kontext a slouží k intertextuálním odkazům.

⁶³ DAVID, J.: „...slova jsou hvězdy, jež se zaněčují na temném nebi vědomí.“ (Literární antroponymie a toponymie v díle Vladislava Vančury). *Acta onomastica*, 46, 2005. s. 38.

⁶⁴ DAVID, J.: „...slova jsou hvězdy, jež se zaněčují na temném nebi vědomí.“ (Literární antroponymie a toponymie v díle Vladislava Vančury). *Acta onomastica*, 46, 2005. s. 39.

⁶⁵ ŠMEJKALOVÁ, M.: Sociálně klasifikační funkce osobních jmen v Kronice české Václava Hájka z Libočan. In: *Vlastní jméno jako prostředek sociální symboliky*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2004. s. 22–34.

⁶⁶ GARAJSZKI, M.: Funkce vlastních jmen v tragédii a komedii. In: *Onomastika a škola 8*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. s. 203–211.

Romana Váchová, *Funkce vlastních jmen v divadelních hrách Voskovce a Wericha*.⁶⁷

Předmětem autorčina zájmu jsou hlavně jména autorská. Rozděluje je do tří skupin. Jména aluzivní jsou vytvořena na základě narážky na nějaký jiný text nebo společenskou situaci. Jako příklad autorka uvádí postavy ze hry Kat a Blázen – Gaspar Radůzo a Melichar Mahuleno. Radůzo a Mahuleno nám evokují postavy Radůze a Mahuleny, Gaspar a Melichar zase dva ze Tří králů. Jména konotační jsou tvořena podle určitého vzorce (Krev x Mlíko, Skočdopolis x Nejezchlebos, Rub x Líc, Hej x Rup). Jako třetí skupinu autorka představuje slovní hříčky. Zde uvádí příklad ze hry Kat a Blázen – Ibayo je jméno vlastence, Ibane byl revolucionář. Podle autorky jejich sémantika navozuje pocit ne/souhlasu, ba jo x ba ne.

1.3.2 LITERÁRNĚ TOPONYMICKÉ STUDIE

1.3.2.1 TOPONYMICKÉ STUDIE OBSAHUJÍCÍ ROZBOR DĚL

Jaroslav David, *Ty lesovské stráně... (k literární a filmové toponymii)*.⁶⁸

Předmětem studie je vztah literární toponymie k reálnému toponymickému systému, tedy především otázka, do jaké míry kopíruje literární systém po formální stránce systém reálných toponym. Materiálem k literárněonomastickému výzkumu bylo 250 literárních toponym. Do své analýzy zařadil pouze toponyma autorská.

Upozorňuje na skutečnost, že literární toponyma jsou velmi často tvořena pomocí reálných topoformantů, nejčastěji -ov nebo -ice. Dále se autor zabývá vztahem motivace základu jména k obsahu nebo celkovému vyznění díla. Základ toponyma může napovídat, kde se děj odehrává (Severov, Kotov, Lesov), a uvádět čtenáře do prostředí. Jména evokující zahraničí mohou být zcela vymyšlená, ale také mohou vycházet ze stereotypní představy o názvosloví určité země. Autor ukazuje, že také v humoristické literatuře vlastní jména vycházejí z formální charakteristiky reálných toponym (Květoliby pod Lipou, Mokrá nad Soupravou, Krokovy Vary). Jako další podstatný rys literární toponymie jmenuje autor sklon k typizaci. K té dochází, pokud autor používá určitý typ místního jména vypůjčený z reálné toponymie (Hradiště, Kostelec – české maloměstské prostředí).

⁶⁷ VÁCHOVÁ, R.: Funkce vlastních jmen v divadelních hrách Voskovce a Wericha. In: *Onomastika a škola 8*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2008, s. 213–218.

⁶⁸ DAVID, J.: Ty lesovské stráně (k literární a filmové toponymii). In: *Komunikace – Styl – Text: sborník z mezinárodní lingvistické konference*, České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2006, s. 173–177.

J. Říhová, *Místní názvy v knihách Vladimíra Neffa*.⁶⁹

Autorka se věnuje jak místním jménům reálným, tak i jménům autorským, která v sobě nesou specifické rysy neobyčejnosti a metaforičnosti. Analyzuje místní názvy v Neffových prózách Třináctá komnata a Marie a zahradník. Děj obou próz je úzce spjat s malostranským prostředím. Některá jména jsou ponechána v reálné podobě (Malá Strana, Vltava, Nerudova ulice). U vymyšlených jmen se autorka pokouší zjistit motivaci jejich pojmenování a snaží se nalézt jejich reálnou předlohu. Identifikuje tak Kamenný most jako Karlův most, Ostrůvek jako Kampu, ulici U mlýnů jako ulici U Sovových mlýnů.

1.3.2.2 TEORETICKÉ STUDIE ANALYZUJÍCÍ LITERÁRNÍ TOPONYMA Z HLEDISKA FUNKČNÍHO

Žaneta Dvořáková, *Baker Street, Příčná ulice a ulice Mazaných řemeslníků – tři typy urbanonym v beletrii a jejich funkce*.⁷⁰

Autorka věnuje pozornost fiktivním toponymům v literatuře a jejich vztahu k toponymům reálným. Zaměřuje se na užívání urbanonym v literatuře a především na jejich funkce v textu. Rozlišuje dva základní druhy urbanonym, a to *reálná a fiktivní*. Ty blíže specifikuje a rozšiřuje na vlastní, podrobnější klasifikaci urbanonym.

Urbanonyma rozděluje do tří typů. Nejprve představuje „*autentická*“ jména v „*reálném*“ světě, kdy se autoři snaží vyvolat iluzi reálnosti. Vyslovuje domněnku, že tento typ urbanonym je v literatuře nejužívanější. Zmiňuje se také o situaci, kdy se reálně existující názvy proslavily až po jejich užití v literatuře (Baker Street v Londýně, kde měl žít Sherlock Holmes). Svou pozornost soustředí na funkce, které reálná jména v beletrii plní. Primárně se jedná o funkci identifikační, dále pak asociační, lokalizační a klasifikující (z hlediska místa, doby). Urbanonyma mohou plnit funkci iluzionistickou, symbolickou a estetickou.

Jako další typ urbanonym, se kterým se můžeme v beletrii setkat, nám autorka představuje *fiktivní urbanonyma situovaná do „reálného“ světa*. Tento typ jmen není podle Ž. Dvořákové příliš častý. Většinou jsou tato urbanonyma utvořena podle vzoru reálných urbanonym, čímž budí zdání reálnosti. Fiktivní urbanonyma situovaná do „reálného“ světa plní funkci identifikační, estetickou a především funkci iluzionistickou a charakterizační.

⁶⁹ ŘÍHOVÁ, J.: Místní názvy v knihách Vladimíra Neffa. In: *Onomastika jako společenská věda*, Praha: SPN, 1992. s. 161–165.

⁷⁰ DVOŘÁKOVÁ, Ž.: Baker Street, Příčná ulice a ulice Mazaných řemeslníků – tři typy urbanonym v beletrii a jejich funkce. *Acta onomastica*, 50, 2009. s. 80–88.

Jako třetí typ literárních urbanonym autorka představuje *fiktivní jména ve fiktivním světě*. Pro ukázkou volí uliční názvosloví z knih o Zeměploše od T. Pratcheta (města Ankhu a Morpork, Boží třída, ulice Malých bohů), v nichž některé názvy plní funkci charakterizační, jiné iluzionistickou či antiiluzionistickou (tato funkce demonstruje vymyšlenost jména). Dále je to také funkce identifikační a estetická.

1.3.2.3. STUDIE ANALYZUJÍCÍ LITERÁRNÍ TOPONYMA Z HLEDISKA FUNKČNÍHO OBSAHUJÍCÍ ROZBORY DĚL

Žaneta Procházková, *Hora Zklamání a zátoka Ztroskotání aneb pomístní jména na ostrově Robinsona Crusoe*.⁷¹

Autorka se v této kratší studii zaměřuje na způsob práce s toponymy v díle D. Defoe Robinson Crusoe. Vychází z myšlenky, že prostor je jedním z významných témat příběhu. Srovnává věrný překlad A. Vyskočila s převyprávěním J. V. Plevy. Snaží se ukázat odlišnosti v jejich zacházení s toponymy.

První rozdíl autorka nalézá v ne/lokalizaci a ne/pojmenování ostrova a jeho okolí. Defoe se snaží navodit zdání věrohodnosti. Jeho Robinson jednoznačně identifikuje okolní ostrovy, ví, kde se nachází, a pojmenovává také ostrov svého pobytu – Ostrov Zoufání. U Plevy je jméno ostrova i okolních ostrovů zatajeno, Robinson má pouze matnou představu o tom, kde je.

Dále autorka věnuje pozornost pomístním jménům v Plevově převyprávění. Fiktivní toponyma, především hydronyma a oronyma, klasifikuje podle motivace pojmenování. Motivací může být např. poloha (Západní mys), velikost (Malý potok), typická rostlina (Banánová zátoka), typické zvíře (Želví zátoka).

Autorka konstatuje, že po formální stránce jsou toponyma vždy dvojčlenná a skládají se z topolexému a přívlastku. Věnuje se také jejich funkcím. Domnívá se, že vedle funkce identifikační je dominantní f. charakterizační, kdy topolexém ukazuje, o jaký objekt se jedná (potok, hora), a přívlastek představuje jeho vlastnosti (Velký, Banánový). Tato funkce je spjata s f. klasifikační (Banánový ostrov – podle přívlastku si můžeme vyvodit, že se děj odehrává někde v tropech). Funkce asociační se u toponym uplatňuje pouze jednou, a to v případě pojmenování Rajske údolí.

⁷¹ PROCHÁZKOVÁ, Ž.: Hora Zklamání a zátoka Ztroskotání aneb pomístní jména na ostrově Robinsona Crusoe. *Acta onomastica*, 49, 2008. s. 294–299.

Žaneta Procházková, *Z Kvildy k Horám Kašperským (k literární toponymii v díle Karla Klostermanna)*.⁷²

Autorka vychází z předpokladu, že toponyma u K. Klostermanna netvoří jen kulisu, nýbrž pevně ohraničují prostor a jsou významnou součástí příběhu. Všechna toponyma vyskytující se v jeho díle jsou skutečná, což odpovídá realistickému zaměření dobové poetiky. Klostermann popisuje danou krajinu s nejmenšími detaily, částečně uvádí i geografické údaje. Typické je pro něj také hromadění toponym v dlouhých výčtech. Ž. Procházková podotýká, že postavy jsou spjaty s prostředím Šumavy i svými jmény, která často vycházejí ze jmen místních.

Z druhů toponym se u Klostermanna objevují převážně urbanonyma, hydronyma, oronyma, ojediněle také exonyma a hodonyma.

Autorka sledovala, jak daná toponyma plní své funkce. Všem nadřazená je funkce estetická. Vedle základní identifikační funkce je u Klostermanna významná funkce asociační (literární jména mají předobraz ve jménech reálných) a lokalizační. Autorka upozorňuje na fakt, že tyto základní funkce jsou v některých případech narušovány. V době, kdy autor tvořil, byla Šumava neznámá a málokdo si dokázal literární jména spojit s reálnými objekty. Z hlediska současného čtenáře jsou mnohá místa dnes již neidentifikovatelná (něco zaniklo, některá místa byla přejmenována). Za významnou považuje autorka také funkci charakterizační a klasifikační. Daná toponyma lze klasifikovat z hlediska dobového (jména, která již zanikla – Haidl, Goldbrunn), národnostního (z výskytu českých, německých a dvojjazyčných pojmenování si můžeme udělat obrázek o národnostní situaci na Šumavě) a místního (ve 20. století došlo k posunu hranic a některá často zmiňovaná místa dnes leží např. v Rakousku – Hochreit nebo Windischberk). Charakterizační funkce se podle Ž. Procházkové uplatňuje ve dvouslovných názvech, kdy je obecný topolexém (potok, hora) doplněn přívlastkem, který objekt charakterizuje z hlediska jeho vlastností (Bílý potok, Tříjezerní močál). Dále funkci charakterizační plní toponyma, jejichž jména odkazují k lidské činnosti spojené s šumavským prostředím (Bubeníčková pila, Filipova Huť).

⁷² PROCHÁZKOVÁ, Ž.: Z Kvildy k Horám Kašperským (k literární toponymii v díle Karla Klostermanna). In: *V ráji realistickém: Sborník příspěvků ze symposia věnovaného Karlu Klostermannovi a realismu v české literatuře*, Klatovy: Městská knihovna Klatovy, 2009. s. 57–62.

Veronika Homolková, *Zeměpisná jména v próze Jana Drdy*.⁷³

Autorka připomíná, že vlastní jména hrají v Drdově próze významnou roli a že spisovatel často a rád užíval reálné názvy z rodného Příbramska. Byla zkoumána jména z pohádek a próz: České pohádky, Hastrmani, Posvícení v Tramtárii, Městečko na dlani, Němá barikáda, Putování Petra Sedmilháře a výbor povídek Nedaleko Rukapáně.

Daná toponyma analyzuje z hlediska funkcí. Vychází z klasifikace funkcí podle M. Knappové. Funkce identifikační je vlastní jakémukoliv jménu. Autorka upozorňuje na situaci, kdy Drda předkládá čtenáři dlouhé výčty jmen, s kterými se již více nesetká, a tím je funkce identifikační narušována. Funkce klasifikující (sociálně, časově, místně) se u Drdy uplatňuje zřídka. Naopak velmi často se setkáváme s funkcí charakterizační, která je spojená se jmény „mluvícími“. Zeměpisné objekty Drda pojmenovává tak, že charakterizují určité vlastnosti či události (rybník *Kaňka*, čtvrť *Všudelesy*, vesnice *Bezpenězy*, *Stejskalov*). Autorka konstatuje, že velké množství toponym plní asociační funkci. Především ta, která mají předlohu v reálných jménech z autorova rodného Příbramska (*Dalskabáty*, *Nepřejov*, *Druhlice*). Tato funkce je však pro čtenáře neznající Příbramsko zastřena a do popředí vystupuje jiná, např. estetická, charakterizační či komická. Estetickou funkci Homolková přiřazuje reálným i literárním jménům, která mají neobvyklý hláskový sklad, jsou libozvučná nebo naopak nelibozvučná. Funkce u literárních jmen působí společně a vzájemně se doplňují.

⁷³ HOMOLKOVÁ, V.: Zeměpisná jména v prózách Jana Drdy. In: *Onomastika a škola 8*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. s. 379–388.

1.3.3 SMĚŘOVÁNÍ SOUČASNÉ LITERÁRNÍ ONOMASTIKY

V posledních letech se bádání literárních onomastiků ubírá směrem k funkcím vlastních jmen v textu. Vlastní jména v prostudovaných teoretických i materiálových studiích jsou většinou nahlížena z hlediska realizace jejich funkcí v literárním textu. Funkce jsou zkoumány z hlediska autora, čtenáře i postavy. Pozornost je věnována také jejich porušování.

Oproti předešlým létům je poměrně dost prostoru věnováno teorii a metodologii literární onomastiky. Stále však převládají studie materiálové.

Materiálové studie zkoumají antroponyma i toponyma ve většině případů právě s ohledem na funkce vlastních jmen. Objevují se však i studie analyzující jména z hlediska slootovorného, morfologického apod.

Studií analyzujících literární antroponyma je evidentně nejvíce. V posledních letech se pozornost začíná věnovat také literárním toponymům. Poslední skupina literárních proprii – literární chrématonyma – je prozatím zcela neprobádána.

2. ANALYTICKÁ ČÁST

2.1 ANTROPONYMA

Při analýze vycházíme z předpokladu, že všechna jména vyskytující se ve zkoumaných textech jsou literární. Nezáleží na tom, zda patří skutečné osobě, jiné literární postavě či jsou autorem vymyšlená. V hrách se objevuje poměrně velké množství postav, které nemají vlastní jméno a jsou identifikovány formou apelativa. Také ty jsou do naší analýzy zařazeny, protože jejich funkce je podobná propriím.

Na literární propria bude nahlíženo z hlediska funkčního. Naším cílem je tedy v daných hrách analyzovat funkce vlastních jmen. Nebudeme zkoumat jejich užití u každé hry zvlášť, ale pokusíme se postihnout fungování v komplexu celého díla.

Vycházíme z předpokladu, že v hrách se vyskytují tři základní skupiny vlastních jmen (antroponym i toponym) :

1. Jména fiktivní, autorská, mluvící – domníváme se, že tato jména plní především funkci charakterizační, identifikační a estetickou
2. Jména fiktivní, neutrální, kopírující reálný antroponymický systém – zde se uplatňuje funkce identifikační a funkce iluzionistická.
3. Jména jiných literárních či reálně existujících postav – tato jména primárně plní funkci identifikační, asociační a klasifikační.

Funkce literárních jmen budou zkoumány u následujících divadelních her: *Akt, Vyšetřování ztráty třídní knihy, Hospoda Na mýtince, Vražda v salonním coupé, Němý Bobeš, Cimrman v říši hudby, Dlouhý, Široký a Krátkozraký, Posel z Liptákova, Lijavec, Dobyetí severního pólu, Blaník, Záskok, Švestka, Afrika a České nebe.*

Autoři jména postav pečlivě vybírají. Mnohdy se setkáváme se situací, že postavy samy o jméně přemýšlejí či hovoří.

„NÁČELNÍK: (...) Po měsících útrap a strádání nadešla konečně vytoužená chvíle, kdy na tomto nejsevernějším bodě naší zeměkoule stanul Čech. Je to sice poněkud zkaleno tím, že jsem Němec. Ale jen jménem. Srdcem, hlavou i těmato nohama jsem Čech.“⁷⁴

Postava *Karla Probošta*⁷⁵ (probošt je představený významné řeholní instituce) je pouze na základě svého jména jinými postavami klasifikována z hlediska náboženského. „Koncem šedesátých let jsem byl pro své katolické jméno přeřazen na podřadnou práci v suterénu. Mým úkolem bylo celé dny poslouchat smazané magnetofonové pásky, zda jsou kvalitně smazány.“⁷⁶

Ve hře *České nebe* navrhuje *Josef Svatopluk Machar Cimrmanovi*, aby si změnil své jméno na *Jaroslav Budivoj Tesař*, neboť jeho dosavadní jméno není vlastenecké. K tomu *Cimrman* podotýká: „Každý by měl nosit jméno, se kterým se narodil. Prosím, když se někdo jmenuje Václav Jebavý a chce být básníkem-symbolistou, nedivím se, že píše pod jménem Otokar Březina. I když nevím, co mu vadilo na jméně Václav.“⁷⁷

Postavy ve hře *Dlouhý, Široký a Krátkozraký* rozmýšlejí nad jménem pro obryni.

„OBR: Jak se jmenuje?

BYSTORZRAKY: Jmenuje se Maruška.

KRÁL: To se nehodí... pro obryni!

ZLATOVÁSKA: Stáňa, to je hezké jméno.

JASONŇ: Je to obryně Stáňa. (...)”⁷⁸

Autoři také velmi často využívají apelativního významu jmen k navození komické situace. Tak například *Stanislav Kostka Neumann* je ve hře *České nebe* označován *praotcem Čechem* jako *Stanislav Krychle Neumann*, *Bedřich Smetana* jako *Bedřich Podmáslí*. Jako další příklad

⁷⁴ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Dobyť severního pólu. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 356.

⁷⁵ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Hospoda Na mýtince. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 96.

⁷⁶ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Hospoda Na mýtince. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 96.

⁷⁷ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: České nebe. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 534.

⁷⁸ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Dlouhý, Široký a Krátkozraký. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 241.

si můžeme uvést situaci, kdy *učitel, Frišternský, náčelník a lékárník* ve hře *Dobytí severního pólu* rozmyšlejí nad tím, zda sníst poručíka Berana.

„LÉKARNÍK: Mně pomáhá to jeho jméno. Pečený Beran, to nezní špatně. Horší by bylo, kdyby se jmenoval třeba Kratochvíl.“⁷⁹

Hlavní úlohou tohoto použití jmen je vedle identifikace postavy vyvolání komického dojmu.

2.1.1 FUNKCE IDENTIFIKAČNÍ

Základní funkcí všech osobních jmen je postavu identifikovat a tím také diferencovat od ostatních postav.

Identifikační funkci mohou kromě vlastních jmen v některých případech plnit také apelativa. Apelativem bývají většinou označovány postavy nepřilíš důležité či epizodní. V divadelních hrách Jára Cimrmana mají ovšem téměř všechny vedlejší postavy své jméno. U autorů není příliš častá situace, že by některá postava zůstala nepojmenována. Většina textů je doslova přesycena jmény. Především v seminářích se objevuje obrovské množství postav, které však děj nijak nerozvíjejí. Jedním z postupů autorů je vyjmenovávat celé řady jmen, aniž by jejich nositelé do děje jakkoliv zasáhli. Jedná se například o seznam žáků „*Brázda, Budil, Crha, Čepelák, Dejmek, Hošek, Hrdlička, Chalupa, Jech, Jirotko, Klásek, Klempera, Matula, Nechutný, Nepevný, Netěsný, Nerez, Řezník, Říha, Smolík, Svist, Ševel, Tvaroh, Uřídil, Veškrna*.“⁸⁰ V takových případech dochází k potlačení identifikační funkce, neboť tyto postavy se v díle dále nevyskytují, nejsou blíže nijak specifikovány ani charakterizovány. Tato jména plní především funkci iluzionistickou a komickou.

V případě, kdy postava nemá jméno, dochází k narušení identifikační funkce.⁸¹ Ta může být narušená také v případě, kdy postava má jméno neúplné – *Erika T.*⁸² Taková forma pojmenování má čtenáře přesvědčit o tom, že postava skutečně žila a z nějakého důvodu není možné jí nazvat celým jménem.⁸³ Je potřeba zanechat jí alespoň částečnou anonymitu.

⁷⁹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: *Dobytí severního pólu*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 362.

⁸⁰ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: *Vyšetřování ztráty třídní knihy*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 73.

⁸¹ DVOŘÁKOVÁ, Ž.: *Jména postav v próze a nejednoznačnost jejich identifikace (poznámka k narušování identifikační funkce jmen)*. In: *Bohemica Olomucensia 2 – Philologica juvenilia*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2010. s. 246–252.

⁸² CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: *Akt*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 38.

⁸³ DVOŘÁKOVÁ, Ž.: *Jména postav v próze a nejednoznačnost jejich identifikace (poznámka k narušování identifikační funkce jmen)*. In: *Bohemica Olomucensia 2 – Philologica juvenilia*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2010. s. 248.

Jednou ze součástí hry se čtenářem je určitý protiklad v pojmenování postav. Všechny epizodní postavy, které jsou jen zmíněny, mají vlastní jméno. Naopak nalezneme v textech mnoho hlavních postav, které vlastní jméno postrádají. Klasickým příkladem je hra *Vyšetřování ztráty třídní knihy*, kde žádná z vystupujících postav nemá vlastní jméno – *učitel, ředitel, inspektor, zemský školní rada*.⁸⁴ Všechny hlavní postavy jsou identifikovány pomocí apelativa. Podobná situace se objevuje i v dalších hrách – ve hře *Posel z Liptákova* jsou některé hlavní postavy pojmenovány apelvativem – *otec, matka*⁸⁵, stejně tak i v *Němém Bobši – farář, lékař*⁸⁶ nebo ve hře *Hospoda Na mýtince – hostinský*.⁸⁷ Obdobně postava *krále* ve hře *Dlouhý, Široký a Krátkozraký*.⁸⁸ V tomto případě se však jedná o pohádku a taková forma pojmenování je pro české pohádky celkem běžná.⁸⁹ Krále v pohádkách většinou vystihují vlastnosti jako moudrý a vznešený. Celá hra *Dlouhý, Široký a Krátkozraký* je založená na porušování stereotypních představ o pohádkách a postava krále se prezentuje jako hrubá a nepřilíš moudrá.

Je potřeba zdůraznit, že jména v seminářích mají odlišnou úlohu než jména v samotných hrách. V seminářích se vyskytují jména převážně skutečných osob, jejichž úkolem je navodit zdání reálnosti. Autoři vedle sebe kladou jména známých skutečných osobností se jmény fikčními i jménem Járy Cimrmana. Každá hra je uvedena seminářem, který pojednává o některé etapě jeho „života“, kdy se setkal nebo si alespoň dopisoval s významnou osobností. Těchto reálných postav je zde poměrně velké množství a jejich jména plní především funkci asociační. Autorským záměrem nadměrného užívání reálných jmen je bezesporu snaha o navození reality. Na této myšlence je založená celá autorská mystifikační hra.

Semináře jsou pojaty jako životopisné dokumenty o různých etapách Cimrmanova života. Z časového hlediska je můžeme rozdělit do dvou oddílů. V prvním, „současném“ se objevují fiktivní postavy, většinou nálezci Cimrmanovi pozůstalosti (*kloboučník Lešner*). Tyto fiktivní

⁸⁴ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: *Vyšetřování ztráty třídní knihy*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 68–87.

⁸⁵ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: *Posel z Liptákova*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 261.

⁸⁶ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: *Němý Bobeš aneb Český Tarzan*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 153.

⁸⁷ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: *Hospoda Na mýtince*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 100–119.

⁸⁸ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: *Dlouhý, Široký a Krátkozraký*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 224–251.

⁸⁹ PLESKALOVÁ, J.: *Rodná jména v literární komunikaci*. [online], [cit. 2011-01-04], dostupné z: <<http://www.phil.muni.cz/cest/lide/pleskalova.html>>

postavy zde vystupují ve spolupráci s reálnými jmény přednášejících (*Zdeněk Svěrák, Ladislav Smoljak, Petr Brukner*). Hlavní funkce takovýchto jmen je iluzionistická a identifikační.

Druhý oddíl semináře je potom časově začleněn mezi léta 1880-1920, do období Cimrmanova života, a zde se objevují jména reálných postav. Všechny tyto postavy žily ve stejné době jako Jára Cimrman, takže jejich setkání je teoreticky možné. Hlavní funkcí jmen reálných postav je funkce asociační. Jelikož postavy skutečně žily, významně se zde uplatňuje funkce klasifikační, která děj zařazuje z hlediska časového.

Reálné postavy vyskytující se v díle můžeme rozdělit do dvou základních skupin.

Do první skupiny řadíme jména všeobecně známých osobností, u kterých se v plné míře uplatňuje funkce asociační. Objevuje se zde jméno *Leonarda da Vinciho*, k němuž je Jára Cimrman díky své všestrannosti přirovnáván. „ (...) nesmírně talentovaného jedince, jehož význam a šíř duchovního záběru lze přirovnat snad jen k osobnosti Leonarda da Vinciho.“⁹⁰

Ale také mnoho dalších českých i zahraničních postav z různých profesních oblastí (*Albert Einstein*⁹¹, *Jan Amos Komenský*⁹², *František Ferdinand d'Este*⁹³, *bratři Lumiérové*⁹⁴, *Josef Škvorecký*⁹⁵, *Tomas Alva Edison*⁹⁶, *Sigmund Freud*⁹⁷, *Gustav Frištenský*⁹⁸).

Do druhé skupiny pak řadíme postavy, které nemusí být každému čtenáři známé (*Esterházyové*⁹⁹, *Frank Malina*¹⁰⁰, *Béla Kálmán*¹⁰¹, *Mikuláš z Vlásenice u Pelhřimova*¹⁰²). U těchto jmen může být asociační funkce zastřena a uplatňují se funkce jiné.

⁹⁰ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Akt. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka. 2010. s. 22.

⁹¹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Vyšetřování ztráty třídní knihy. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka. 2010. s. 56.

⁹² CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Vyšetřování ztráty třídní knihy. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka. 2010. s. 63.

⁹³ ⁹³ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Vražda v salonním coupé. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 120.

⁹⁴ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Hospoda Na mýtince. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka. 2010. s. 106.

⁹⁵ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Vyšetřování ztráty třídní knihy. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka. 2010. s. 55.

⁹⁶ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Vyšetřování ztráty třídní knihy. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka. 2010. s. 56.

⁹⁷ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Dobyetí severního pólu. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka. 2010. s. 335.

⁹⁸ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Dobyetí severního pólu. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka. 2010. s. 342.

⁹⁹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Vyšetřování ztráty třídní knihy. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka. 2010. s. 56.

¹⁰⁰ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Akt. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka. 2010. s. 33

¹⁰¹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Hospoda Na mýtince. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka. 2010. s. 89.

2.1.2 CHARAKTERIZAČNÍ FUNKCE

S funkcí charakterizační jsou často spojena jména mluvících. Nejčastěji jsou tvořena tak, že postavu charakterizují podle určitých fyzických a psychických vlastností, povolání či záliby. U jmen mluvících je aktualizován význam fundujících apelativ. S těmito jmény se v hrách Járy Cimrmana setkáváme poměrně běžně, jsou tak pojmenovány jak postavy vedlejší, tak i hlavní. Mluvící jméno může postavu charakterizovat skrytě (spojitost mezi jménem a vlastnostmi postavy vyplyne na povrch až v průběhu děje), nebo může být postava charakterizována svým jménem na první pohled (*Krátkozraký*).

2.1.2.1 FYZICKÉ VLASTNOSTI

*Dlouhý, Široký a Krátkozraký*¹⁰³ – všechna tři jména jsou mluvících, odkazující k fyzickým vlastnostem postav. Vedle funkce identifikační a charakterizační se zde velmi výrazně uplatňuje funkce asociační. Již samotný název samozřejmě odkazuje k pohádce K. J. Erbena *Dlouhý, Široký a Bystrozraký*. Jméno postavy *Bystrozraký* je v názvu hry nahrazeno jménem *Krátkozraký*. Motivaci tohoto pojmenování vysvětluje samotná postava. Dlouhý a Široký zemřeli, a tak si Bystrozraký pokládá otázku, co všechno může sám za sebe nabídnout. „Bystrozraký: (...) Málo: jenom svůj bystrý zrak. A tak jsem se začal pilně učit cizím jazykům. A výsledek se brzy dostavil: zkazil jsem si oči. (...)“¹⁰⁴

Jméno *Princezny Zlatovlásky*¹⁰⁵ asociuje krásnou princeznu se zlatými vlasy a odkazuje k pohádce K. J. Erbena *O princezně Zlatovlásce*. Čtenář k postavě přistupuje s jistým očekáváním, které se však při zjištění, že se jedná o muže, rozplyne, a dochází tak k narušení asociační funkce. Tento postup vzbuzení očekávání a následného nenaplnění je využit také u postavy děda Vševěda a slouží k vyvolání komického efektu.

¹⁰² CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Blaník. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 377.

¹⁰³ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Dlouhý, Široký a Krátkozraký. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 224–251.

¹⁰⁴ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Dlouhý, Široký a Krátkozraký. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 231.

¹⁰⁵ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Dlouhý, Široký a Krátkozraký. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 224–251.

2.1.2.2 PSYCHICKÉ A POVAHOVÉ VLASTNOSTI

*Princ Jasoň a princ Drsoň*¹⁰⁶ – jedná se o fyzicky identická dvojčata, jejichž jména sama o sobě vypovídají o povaze postav. Po formální stránce jsou jména utvořená podle shodného principu. Jméno Jasoň evokuje jas, čistotu, dobro a takový princ také je. Princ Drsoň je naopak postava se zápornými vlastnostmi, což lze vypožorovat již z hláskového uspořádání jména (komponent Drs – vyvolává představu něčeho drsného a hrubého). Jméno vzniklo z fundujícího apelativa „drsný“.

*Děd Vševěd*¹⁰⁷ – také tato postava odkazuje k pohádce K. J. Erbena Tři zlaté vlasy děda Vševěda. V pohádce Járy Cimrmana Dlouhý, Široký a Krátkozraký je děd Vševěd pojat ironicky. Postavy si sice k němu jdou pro radu, ale on nejenom že je plešatý, ale je také značně senilní.

Funkce se charakterizační se dále uplatňuje u jména kasaře *Zmatlíka*¹⁰⁸ (při vloupání si splete banku) nebo archeologa *Šmejčila*¹⁰⁹ (využito apelativního významu šmejdit, hledat ve spojení s povoláním archeologa).

2.1.3 KLASIFIKAČNÍ FUNKCE

Postava může být prostřednictvím svého jména klasifikována z hlediska národního, sociálního a časového. Z hlediska sociálního jsou klasifikováni již přednášející na seminářích. K jejich skutečným jménům jsou připojeny vysokoškolské tituly (*Prof. Miloň Čepelka, Dr. Zdeněk Svěrák, Doc. Jaroslav Weigel, Ing. Jan Hraběta, Prof. Ladislav Smoljak, Prof. Pavel Vondruška, Doc. Jaroslav Vozáb*). Ty především navozují zdání reálnosti, ale také postavy zařazují z hlediska sociálního. Osoba s titulem je většinou na sociálním žebříčku na předních příčkách.

Co se týká národního hlediska, lze podotknout, že převážná část jmen je českého a německého původu. Důvod uvádějí sami autoři, když zmiňují, že Cimrman je z poloviny Čech a z poloviny Němec. Dokonce také navštěvoval školu v českém i německém jazyce.¹¹⁰

¹⁰⁶ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Dlouhý, Široký a Krátkozraký. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 224–251.

¹⁰⁷ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Dlouhý, Široký a Krátkozraký. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 224–251.

¹⁰⁸ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Vražda v salonním coupé. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 128.

¹⁰⁹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Posel z Liptákova. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 254.

Tuto národní rozpolcenost lze spatřovat ve způsobu volby jmen. Pro morální, kladné postavy jsou volena jména česká a pro záporné německá – *Ing. Vaněk* x *Ing. Wagner*¹¹¹, *podruh Bárta* x *vojenský šikovatel Vogeltanz*¹¹², *baron von Grünbach* x *hajný Míkovec*¹¹³, *hrabě Ferdinand von Zeppelin* x *nevinný vězeň Kulhánek*¹¹⁴

2.1.3.1 NÁRODNÍ A SOCIÁLNÍ HLEDISKO

Autoři hojně využívají čtenářské stereotypní představy o jménech jistého národa. Není ani tak důležité, zda jméno skutečně existuje v tamější antroponymické soustavě, ale spíš jestli plní stereotypní představu o existenci jména v příslušném národě. Tato jména většinou pomáhají dokreslit zahraniční prostředí, ve kterém se děj odehrává. Cizost jména nám ukáže především jeho formální podoba.¹¹⁵

Pro autory je typické, že cizí postavy jsou z hlediska národního klasifikovány již svými jmény – srbský hrabě *Nikolič*, ruský anarchista *Kuragin*¹¹⁶, maďarský houslista *Béla Puskás*¹¹⁷, polský krotitel *Tadeusz Sczapański*, americký polárník *Mac Donald*¹¹⁸, italský vědec *Genaro Castelli*¹¹⁹. Nebo naopak jméno je v určitém protikladu s národností postavy. Jára Cimrman se narodil jako syn českého krejčího *Leopolda Cimrmana* a rakouské herečky *Marlén Jelinkové*. Rakouská herečka má české příjmení, kdežto český krejčí má jméno původu německého. Kdybychom neznali podrobnosti, zajisté bychom přiřadili českou národnost spíše ke jménu Jelinková.

¹¹⁰ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Akt. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 24.

¹¹¹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Afrika. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 497–527.

¹¹² CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Záskok. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 415–443.

¹¹³ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Němý Bobeš aneb Český Tarzan. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 153–187.

¹¹⁴ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Hospoda Na mýtince. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 100–119.

¹¹⁵ PROCHÁKOVÁ, Ž.: MY a ONI – Jména cizinců v české literatuře. In: *Ty, já a oni v jazyce a literatuře*, Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2009. s. 297–300.

¹¹⁶ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Hospoda Na mýtince. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 97.

¹¹⁷ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Němý Bobeš aneb Český Tarzan. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 148.

¹¹⁸ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Dobyetí severního pólu. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 351.

¹¹⁹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Dlouhý, Široký a Krátkozraký. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 217.

*Erich Fiedler*¹²⁰ – tato postava hraje v díle významnou roli a vystupuje téměř ve všech seminářích. Jedná se o rakouského profesora, který podobně jako čeští cimrmanologové pátrá po jeho stopách. Jméno plní především identifikační funkci, z hlediska národního lze postavu charakterizovat jako Němce či Rakušana. Erich Fiedler (1901- 1981) byl skutečně žijící německý herec. Nic však nenasvědčuje tomu, že by že autoři naráželi na herce Ericha Fiedlera. Totožnost s ním je pravděpodobně čistě náhodná.

Ve hře *Úspěch českého inženýra v Indii*¹²¹ lze všechny hlavní postavy z hlediska jejich národnosti klasifikovat již podle jména – *český Ing. Vaněk, německý Ing. Wagner, britský plukovník Colonel, indický plantážník Křišna*.¹²²

Ve hře *Švestka* je apelativního významu německého jména využito k vytvoření slovní hříčky.

„MOTYČKA: Promiň, slečno, ale to je Němec, ten Helmut?

(...)

JENNY: Ne, Helmut je Čech, ale má německé jméno.

MOTYČKA: Tak to u mě není žádný Čech. Jako tady Wasserfall. Čech má mít český jméno.

Proč nejsi Vodopád? Wasserfall! Že se nestydíš...

WASS: Jako dítě jsem byl Vodopád. Ale to věčné pokřikování spolužáků „První pád – Vodopád“ mě tak iritovalo, že jsem se dal přejmenovat. Pravda, pak jsem přešel na německé gymnázium a bylo to tu zase: „Erster Fall – Wasserfall.“ Další přejmenování už mi nepovolili.“¹²³

Některá jména postavu klasifikují zároveň z hlediska národního i sociálního. Ve hře *Záskok*¹²⁴ má vojenský šikovatel (žijící ve městě) *Vogeltanz* jméno původu německého a postavy žijící na statku na vesnici mají jména česká – *Vlasta*, podruh *Bárta*. Postava slavného herce nese jméno *Karel Infeld Prácheňský*. Původem německé příjmení je doplněno českým přídomkem, který je odvozen od místního jména.

¹²⁰ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Němý Bobeš. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 154.

¹²¹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Cimrman v říši hudby. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 202.

¹²² CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Cimrman v říši hudby. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 202–127.

¹²³ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Švestka. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 471.

¹²⁴ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Záskok. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 415–443.

Takovýto typ jmen naznačuje vlastenecký charakter a společenskou významnost postavy. Tato skutečnost je chováním postavy ironizována. Jediný, kdo je přesvědčen o hercově talentu a důležitosti je on sám.¹²⁵

Sociálně klasifikační funkce se silně projevuje ve hře *Blaník*. Autoři při pojmenování postav postupovali podle určité pojmenovací zvyklosti, že rytíři či šlechticové byli často pojmenováni pomocí toponyma, tedy že k jejich jménu byl přidán ještě šlechtický přívlastek, který byl často vytvořen z jména místního.

Této formy jména využívají autoři při pojmenování blanických rytířů ze hry *Blaník*. Pomocí jmen lze v této hře rozpoznat sociální postavení postav. Rytíři mají jméno s místním přívlastkem – *Hynek z Michle*, *Veverka z Bítýšky*, *Smil Flek z Nohavic*¹²⁶. Učitel je po vzoru obrozenců pojmenován třemi jmény – *Josef Bohuslav Chvojka*, kdy ve středu je jméno slovanského původu. Jméno i postava mají vlastenecký charakter. Vojenský zřízenec je pojmenován příjmením *Šlupka*, které svým apelativním významem naznačuje zbytečnost. Postava Šlupky je tak v porovnání s ostatními rytíři řazena v sociálním žebříčku na nižší příčky.

Veverka z Bítýšky – postava velitele 2. jízdy u Lipan. Celé jméno je slovní hříčka vzniklá z toponyma *Veverská Bítýška* (město nedaleko Brna). Uplatňuje se zde funkce asociační, odkazující k tomuto reálnému toponymu. Jedná se o malé městečko, které pravděpodobně nebude většině čtenářů známé. Asociační funkce je tak zastřena a jméno svým hláskovým uspořádáním vyvolává funkci estetickou.

Smil Flek z Nohavic je vytvořeno podle vzoru *Smil Flaška z Pardubic*. Sémantika jména slouží k vyvolání komické situace. Jedná se o slovní hříčku na základě homonymie.

„Smil: (...) Já jsem Smil Flek z Nohavic.

Učitel: Já jsem si teď taky zrovna umazal kalhoty, jak jsem se prodíral tím houštím.

Smil: Já jsem Smil Flek z Nohavic.

Učitel: A čím vám to pustilo?

Smil: Rytíř Smil Flek z Nohavic.

Učitel: Tak to tady pan rytíř se pokecal!¹²⁷

¹²⁵ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: *Záskok*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 437.

¹²⁶ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: *Blaník*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 381–403.

¹²⁷ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: *Blaník*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 385–386.

2.1.4 ASOCIAČNÍ FUNKCE

Asociační funkci plní jména odkazující k reálným či literárním postavám. Reálná jména mohou postavu zároveň klasifikovat z hlediska časového.

U některých jmen je asociační funkce přítomná jen potenciálně. Tato jména jsou známá pouze relativně malé skupině lidí, takže se zde asociační funkce nemusí zcela projevit.

Jména s asociační funkcí můžeme rozdělit do několika skupin:

1. Jméno odkazuje na jinou literární postavu – *kůň Šemík, děd Vševěd, Dlouhý, Široký a Krátkozraký, princezna Zlatovláska, babička, praotec Čech*

Andulka Šafářová: toto jméno se objevuje ve dvou hrách – Címrman v říši hudby¹²⁸ a Švestka¹²⁹. V obou případech odkazuje k lidové písni.

Němý Bobeš aneb český Tarzan – název odkazuje hned ke dvěma literárním dílům – Malý Bobeš od J. V. Plevy a Tarzana od Edgara Rice Burroughse. K Tarzanovi postava neodkazuje jen jménem, ale také svým osudem – oba byli vychováni divokou zvěří. Vznik jména Bobeš vysvětluje sama postava hajného.

„LÉKAŘ: Naučil se zřejmě od srn všemu. Proto ty bobky ve tvém záchodě.

HAJNÝ: Však jsem mu také, protože tak tvaruje, dal jméno Bobeš.

FARÁŘ: Poslyš, Míkovče, to už je nějakých let, co se to stalo. Vždyť tomu chlapci musí být nejmíň takových...

HAJNÝ: Je to šestnáctěrák. Byla to práce, než jsem ho naučil lidským způsobům.“¹³⁰

2. Reálná postava vystupuje pod svým pseudonymem

Doktor Hedvábný – Evžen Hedvábný je pseudonym Karla Velebného, který je spoluzakladatelem Vinárny U pavouka a Divadla Járy Cimrmana. I zde může docházet k narušení asociační funkce, neboť nemusí být pro běžného čtenáře či diváka známý. V textu *doktor Hedvábný* vystupuje jako objevitel pozůstalosti Járy Cimrmana.

¹²⁸ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Címrman v říši hudby. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 206.

¹²⁹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Švestka. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 477.

¹³⁰ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Němý Bobeš aneb Český Tarzan. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 168.

3. Reálná postava má své reálné jméno

Objevují se zde postavy významných skladatelů *František Lehár, Johann Strauss, Oskar Nedbal, Adolf Piskáček, Rudolf Piskáček, Imre Kalmán* a Jára Cimrman vystupuje jako skutečný tvůrce jejich nejznámějších skladeb. Jmenovaní skladatelé jsou označeni za zloděje, kteří mu skladby ukradli.¹³¹

Hra *České nebe*¹³² je na asociační funkci založena celá. Všechny vystupující postavy jsou všeobecně známé a odkazují k postavám skutečně žijícím (*Jan Amos Komenský, Jan Hus, Sv. Václav, Miroslav Tyrš, Josef Václav Radecký*) a v menší míře také k postavám literárním (*babička, praotec Čech*). Klasifikační funkce (z časového hlediska) je narušená, neboť děj se odehrává ve fiktivním prostoru českého nebe a vystupují zde vedle sebe osoby z různých časových období. Postavy jsou však klasifikovány z hlediska národního.

V replikách postav se objevuje celá řada významných českých osobností – *Zdeněk Fibich, Antonín Dvořák, Jan Nepomucký, Václav Hanka, Josef Linda, Alois Jirásek, Karel Havlíček Borovský, Božena Němcová, Fráňa Šrámek, František Langer, Jaroslav Hašek, Rudolf Medek, Josef Kopta, Jan Masaryk, Tomáš Garrigue Masaryk*.

S některými je Cimrman přímo spojován. „Ale zpátky k našim rukopisům. Kromě Dobrovského se kvůli nim do národní klatby dostali i další popírači jejich pravosti: Antonín Vašek, Jan Gebauer, Jaroslav Goll, T. G. Masaryk a Jára Cimrman.“¹³³

Ve hře *Hospoda Na mýtince* vystupuje postava *hraběte Ferdinanda von Zeppelina*¹³⁴ – tato postava se objevuje v samotné hře i v semináři, kde odkazuje k známému konstruktérovi vzducholodí. V semináři vystupuje Ferdinand von Zeppelin jako přítel Járy Cimrmana, čímž je navozeno zdání skutečné existence také Cimrmana. V samotné hře pak dochází k narušení asociační funkce – dovídáme se, že ve skutečnosti se jedná o pašeráka zvonků do Polska zvaného *Mikloš Göč*, čímž je zároveň narušená funkce identifikační.

Postava *Varla Frištenského* vystupuje ve hře *Dobytí severního pólu*. Příjmení Frištenský odkazuje ke Gustavu Frištenském (za Rakouska-Uherska významný bojovník v řecko-římském zápase) a symbolizuje sílu. Což potvrzují také postavy.

¹³¹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: *Hospoda Na mýtince*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 90.

¹³² CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: *České nebe*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 537–563.

¹³³ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: *České nebe*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 536.

CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: *Hospoda Na mýtince*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 87–119.

„Učitel: (...) Člen naší výpravy Varel Frištenský silou sice nahradí osm až deset tažných psů, ale nevím, zda jeho duševní schopnosti stačí na náročný úkol polárníka. (...)“¹³⁵ Příjmení Frištenský je dále využito také ke slovní hříčce.

„LÉKARNÍK: Jak je ti, chlapče?

FRIŠTENSKÝ: Řeknu vám, docela frišno. Tohle až budu doma vyprávět, jak jsem stál kousek od severní točny jen tak nalehko...“¹³⁶

V některých případech není asociační funkce zcela zřejmá a čtenáři může zůstat neodhalená.¹³⁷

„HÁJEK: (...) Vedoucí oddělení Stromy u trati Kryštof Nastoupil.

PATKA: Nastoupil je na ministerstvu? Vždyť jste říkal, že je po smrti.

HÁJEK: Nastoupil Richard je po smrti. Tohle je Kryštof. Jeden ten jeho harant. Bydlí v Polžicích. Nebo Bezdružicích? Teď nevím.“¹³⁸

Reálně existujících postav se především v seminářích objevuje velké množství. Tato jména plní identifikační, klasifikační a asociační funkci. V situaci, kdy je jméno skutečné osoby dáno do souvislosti s postavou Járy Cimrmana, je hlavní úlohou těchto jmen vzbudit ve čtenáři zdání existence Járy Cimrmana.

2.1.5 ESTETICKÁ FUNKCE

Antroponyma v literárních textech jsou příznaková svým zvukovým ustrojením a grafickou realizací. Estetická funkce, podobně jako charakterizační, je často spojená se jmény mluvícími.

*Stojan Jakotýč*¹³⁹ – jedná se o postavu, která pochází z bývalé Jugoslávie. Grafické uspořádání by odpovídalo čtenářské představě o jménu z Jugoslávie, sémanticky je zřejmý komický význam jména. Postava však není blíže charakterizována, takže nelze rozpoznat, zdali se jedná o jméno mluvící. Základní funkcí tohoto jména je funkce estetická.

¹³⁵ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Dobyť severního pólu. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka. 2010. s. 344.

¹³⁶ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Dobyť severního pólu. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka. 2010. s. 351.

¹³⁷ Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic, český spisovatel a šlechtic žijící v 17. Století

¹³⁸ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Švestka. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 459.

¹³⁹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Akt. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 22.

U jmen vězeňských dozorců *Hurych a Krhavec*¹⁴⁰ se také uplatňuje především funkce estetická. Hláskové uspořádání může vzbuzovat negativní pocity. Podobně se funkce estetická uplatňuje u jmen princů *Jason* a *Drsoň*.¹⁴¹

Ve hře Afrika mají domorodci jména *Uku* a *Lele*. Vedle identifikační funkce zde působí především funkce estetická. Jména jsou výrazná svým hláskovým uspořádáním a odkazují k hudebnímu nástroji ukulele, což je zdůrazněno ještě tím, že postavy se vždy vyskytují společně.

Africký kmen *Duru-Buru* objevil Cimrman s inženýrem Rudolfem Holým.¹⁴² Jedná se o fiktivní africký kmen vzrůstem malých lidí, který chtěl Cimrman získat jako českou kolonii, aby tak posílil českou pozici v rámci Rakousko-Uherska.¹⁴³ V tomto kmene se objevuje náčelník *Hake-Debe* (český *Malý u krbu*), jedna z jeho žen *Malá domů* a dcera *Malá dává*. U všech těchto jmen je dominantní funkce estetická, uplatňuje se také funkce národně klasifikační.

2.1.6 SLOVNÍ HŘÍČKY

S estetickou funkcí je velmi často spojeno vyvolání komické situace. Autoři hojně využívají nejrůznějších slovních hříček založených na zvukové shodě apelativa a propria. Některá jména tak slouží pouze k navození komické situace:

„Na tuto otázku jsme dostali odpověď ve chvíli, kdy se na prahu naší herecké šatny objevil jako blesk z čistého nebe doktor Hrom.“¹⁴⁴

*Hermína Froditová*¹⁴⁵ – vystupující pod jménem *Herma Frodit*.

Vnučka inženýra *Holého* paní *Marie Huňatá, rozená Holá*¹⁴⁶.

¹⁴⁰ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Vražda v salonním coupé. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 147.

¹⁴¹ ¹⁴¹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Dlouhý, Široký a Krátkozraký. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 224–251.

¹⁴² CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Afrika. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 487.

¹⁴³ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Afrika. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 487.

¹⁴⁴ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Afrika. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 486.

¹⁴⁵ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Lijavec. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 294.

¹⁴⁶ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Afrika. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 487.

„PTÁČEK: (...) My máme v rodině jednu takovou tragedii. Sestra se provdala za Mazavku.

HLAVSA: To je tedy tragédie. Jak muž pije,...

PTÁČEK: Ne, on doktor Mazavka je abstinent. (...)“¹⁴⁷

„MOTYČKA: Poslyšte, pane Pulec, já jsem znal nějakého doktora Žábu. Nejste vy jeho syn?

PULEC: Ne. Můj otec byl taky Pulec.

MOTYČKA: Hm... Otec Pulec, dítě Pulec, to jsou dneska věci...“¹⁴⁸

Obdobný dialog jako ve hře Švestka nalezneme také ve hře Afrika.

„LUDWIG: Poslyšte, doktore Žábo, já jsem znal nějakého inženýra Pulce. Nejste vy jeho otec?

ŽÁBA: Ne, můj syn je taky Žába.

LUDWIG: Otec žába, dítě žába, to jsou dnes věci...“¹⁴⁹

Jméno inspektora Nastoupila, které na první pohled působí neutrálně, je také využito k vytvoření slovní hříčky.

PATKA: A kdo jí teda česal?

HÁJEK: Inspektor Nastoupil. Jen si to zkuste představit, Kamile. Vždycky když přišel čas švestek, zastavila tady na koleji drezína, vystoupil Nastoupil...

PATKA: Tak vystoupil, nebo nastoupil?

HÁJEK: Nastoupil vystoupil, co je na tom složitého? A s ním čtyři jeho haranti. (...) A pak zase naskládal ty tašky, košíky, ruksaky a haranty do drezíny, Nastoupil nastoupil...je to jasný?...řek: za rok na shledanou, a pak to ještě nahoře vykázal jako revizi.“¹⁵⁰

Antroponyma zaujímají v hrách Járy Cimrmana významnou roli a podílejí se na celkové výstavbě díla. Funkce vlastních jmen nepůsobí izolovaně, ale vzájemně se doplňují. Všechna analyzovaná jména plní funkci identifikační a estetickou.

Autoři poměrně často pojmenovávají hlavní postavy formou apelativa, které potom plní funkce propria. Naopak žádná vedlejší postava nezůstane nepojmenovaná.

¹⁴⁷ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Posel z Liptákova. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 279.

¹⁴⁸ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Švestka. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 465.

¹⁴⁹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Afrika. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 502.

¹⁵⁰ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Švestka. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 457–459.

Důležité místo zaujímá funkce asociační. V dílech se objevuje velké množství jmen, která odkazují k nejrůznějším literárním a především reálným postavám. Hlavní úlohou těchto jmen je navodit zdání reálnosti.

Velmi výrazně se projevuje funkce klasifikační. Postavy jsou klasifikovány z hlediska sociálního a národního. Postavy s německým jménem jsou většinou hodnoceny jako záporné. Funkce charakterizační se uplatňuje především v pohádce Dlouhý, Široký a Krátkozraký a u některých epizodních postav. Postavy jsou charakterizovány podle fyzických, psychických a povahových vlastností.

Estetická funkce získává dominantní postavení u jmen, která jsou výrazná svým hláskovým uspořádáním. Některá jména autoři využívají také ke slovním hříčkám.

2.2 LITERÁRNÍ TOPONYMA

Literární toponyma děj lokalizují do určitého místa a doplňují tak informace o ději. Téměř všechna analyzovaná toponyma existují v reálném toponymickém systému. Významnost a funkce jednotlivých toponym se liší. V některých hrách jsou jen zmíněná, v jiných jsou přímo místem děje, o čemž vypovídá i fakt, že se objevují již v titulu díla (*Afrika, Blaník, Hospoda Na mýtince, Posel z Liptákova*).

Analyzovaná jména můžeme rozdělit do dvou základních skupin. Do první skupiny řadíme toponyma zmiňovaná v seminářích, která lokalizují Cimrmanův pobyt a dokreslují jeho životopis. Většinou se jedná o místa, která jsou spojená s některým jeho vynálezem či myšlenkou. Tato jména plní funkci identifikační a především asociační. Jedná se o všeobecně známá místa. Druhou skupinu tvoří toponyma objevující se v samotných hrách, která dokreslují rámeček vyprávění. Ta plní také identifikační a asociační funkci, ta ale může být potlačena, neboť některá místa nemusí být každému čtenáři známá. V samotných hrách se toponym vyskytuje mnohem méně, nežli v seminářích.

Z hlediska onymického objektu se v hrách objevují především oikonyma a choronyma, ale nalezneme také hydronyma (*Severní ledový oceán*¹⁵¹) a oronyma (*Blaník*¹⁵², *Himaláje*¹⁵³).

¹⁵¹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Dobyetí severního pólu. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 343.

¹⁵² CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Blaník. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 372.

¹⁵³ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Dobyetí severního pólu. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 335.

2.2.1 TOPONYMA V SEMINÁŘÍCH

Místa spojená s Címrmanovým životem (toponyma v seminářích) se nacházejí ve středních, jižních či severních Čechách. V seminářích je skutečnými toponymy lokalizováno „působení a život“ Járy Címrmana.

2.2.1.1 REALNÁ TOPONYMA

Česká

V cukrovaru v *Dymokurech*¹⁵⁴ byla nalezena Címrmanova hra *České nebe* a také zde učil na základní škole.¹⁵⁵ Jedná se o malou obec ve Středočeském kraji. Asociační funkce tohoto toponyma se uplatňuje jen u malého množství čtenářů. U ostatních je asociační funkce potlačena a dominantní se stává vedle identifikační funkce estetická.

V *Železném Brodě* byla v archívu místního ochotnického divadla nalezena místním učitelem dějepisu Václavem Kadavým hra *Afrika*.¹⁵⁶ Domníváme se, že město *Železný Brod* je poměrně známé a dominantní postavení zaujímá funkce identifikační a asociační.

Dále v seminářích nalezneme menší, méně známá města *České Velenice*¹⁵⁷ – místo odkud pocházela fiktivní postava Josefa Tesárka, a *Kopidlno*¹⁵⁸ – hostovala zde Címrmanova divadelní společnost Lipany.

U všeobecně známých míst, jako je *Praha – Letná*¹⁵⁹ (Címrman si zde postavil stan s informačním šapitó) nebo *Dvůr Králové* a *Zelená Hora*¹⁶⁰ (místa nálezu podvržených rukopisů) zaujímá funkce asociační významné postavení.

*Tanvald*¹⁶¹ – se objevuje v semináři ke hře *Posel z Liptákova*. Címrman v tomto městě vymyslel nový způsob hnojení pomocí výbušnin. Pokus se nezdařil a chlévská mrva dopadla

¹⁵⁴ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: *České nebe*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 527.

¹⁵⁵ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: *České nebe*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 528.

¹⁵⁶ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: *Afrika*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 485.

¹⁵⁷ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: *Hospoda Na mýtince*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 90.

¹⁵⁸ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: *Záskok*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 405.

¹⁵⁹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: *Afrika*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 493.

¹⁶⁰ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: *České nebe*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 535.

¹⁶¹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: *Posel z Liptákova*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 270.

na Tanvald, kterému se od té doby přezdívá *Scheissdorf*.¹⁶² Scheissdorf plní charakterizační funkci, jedná se o jméno mluvící.

Zahraniční

Druhou největší skupinu zaujímají v hrách Járy Cimrmana oikonyma ze zemí bývalého Rakousko-Uherska. Jsou uvedena v obvyklých počestěných zněních (exonyma).

Velmi často v seminářích zazní město *Videň*¹⁶³, které je místem Cimrmanova narození.

Ve Vídni¹⁶⁴ Cimrman a Zeppelin přistáli po nezdařilém výletu. „Vzduchoplavci startovali ze Stuttgartu a měli namířeno do Bruselu. Avšak vlivem silného protivětru nechali brzo Stuttgart daleko před sebou a po sedmihodinovém letu na Brusel přistáli nedaleko Varšavy.“¹⁶⁵

Videň je také místem, kde došlo k loupeži šperků, kterou Cimrman odhalil. „Cimrman kráčí Mozartovou ulicí do č. 7, aby usvědčil Zeithammela.“¹⁶⁶

Dále jsou zde zmíněná města *Salcburk*¹⁶⁷ (zde byl Cimrman odsouzen ke dvěma letům vězení), *Lvov*¹⁶⁸ (chtěl tu vybudovat obří sodovkárnu) či *Halič*¹⁶⁹ (zde Cimrman v osadě Struk¹⁷⁰ vyučoval na základní škole).

Z dalších měst, která Cimrman navštívil, můžeme jmenovat africký *Johanesburg*¹⁷¹ (zde přezímoval se svým cirkusem Krakowiak), švýcarskou *Basilej*¹⁷², kde obhajoval svou filozofii externismu, či africkou Lusaku a Marambu¹⁷³ (dnešní Livingstone), na jejichž propojení pomocí železnice Cimrman pracoval. Poslední dvě města nemusí být čtenáři známá a jsou blíže lokalizována informací, že se nachází v blízkosti Viktoriiných vodopádů.

¹⁶² CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Posel z Liptákova. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 270.

¹⁶³ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Akt. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 23.

¹⁶⁴ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Hospoda Na mýtince. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 89.

¹⁶⁵ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Hospoda Na mýtince. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 89.

¹⁶⁶ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Vražda v salonním coupé. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 121.

¹⁶⁷ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Vražda v salonním coupé. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 120.

¹⁶⁸ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Vyšetřování ztráty třídní knihy. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 56.

¹⁶⁹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Vyšetřování ztráty třídní knihy. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 56.

¹⁷⁰ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Vyšetřování ztráty třídní knihy. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 58.

¹⁷¹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Akt. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 24.

¹⁷² CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Akt. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 32.

¹⁷³ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Afrika. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 487.

*Grünbach*¹⁷⁴ je město ležící v Německu pár kilometrů od českých hranic. Je do něj zasazena část příběhu ze hry Švestka. Jedná se o bydliště barona von Grünbach. Toponymum zde funguje jako šlechtický přídomek. Místní jméno Grünbach plní funkci asociační a odkazuje jak ke skutečnému městu, tak i ke hře Hospoda Na mýtince (autoři uvádí příběh, jak se Cimrman a hrabě von Zeppelin snažili dostat vzducholodí do Bruselu). V semináři ke hře Němý Bobeš je pak uvedena scénka, která se na této vzducholodi odehrála.¹⁷⁵

Některá jména slouží k navození komické situace a zároveň zde velmi výrazně působí funkce asociační. „Například nedaleko Chlumce si na něho počíhali sedláci, vypřáhli koně, rozebrali si knihy a prázdný vůz svrhli do Cidliny. Toto jejich vítězství se tak stalo malou náplastí na jejich předchozí neúspěchy.“¹⁷⁶

Z následujících choronym zjistíme, že Cimrman svou stopu zanechal téměř na každém světadílu. Poměrně často se objevuje *Rakousko-Uhersko*, které bylo významnou součástí Cimrmanova života a je blíže specifikováno konkrétními oikonymy.

Nalezneme také choronyma *Paraguay*¹⁷⁷ (Cimrman zde pracoval na osvětě paraguayských bezzemků), *Austrálie*¹⁷⁸ (Cimrman tu objevil a objednal pro český trh Melbournského živočicha – červotoče), *Arktida*¹⁷⁹ (na cestě do ní objevil sněžného člověka), *Velká Británie*¹⁸⁰ (pomohl založit Labour Party), *Afrika*¹⁸¹ (byl zde na turné po Habeši s cirkusem Continental).

¹⁷⁴ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Němý Bobeš aneb Český Tarzan. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 170.

¹⁷⁵ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Němý Bobeš aneb Český Tarzan. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 173.

¹⁷⁶ ¹⁷⁶ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Dlouhý, Široký a Krátkozraký. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 217.

¹⁷⁷ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Vyšetřování ztráty třídní knihy. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 65.

¹⁷⁸ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Vražda v salonním coupé. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 119.

¹⁷⁹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Dobytí severního pólu. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 334.

¹⁸⁰ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Blaník. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 370.

¹⁸¹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Afrika. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 488.

2.2.1.2 FIKTIVNÍ TOPONYMA

Významným místem pro dění kolem Járy Cimrmana je obec *Liptákov*, ve které „23. února v deset hodin dopoledne kolem roku 1966“¹⁸² objevil doktor Hedvábný pozůstalost Járy Cimrmana. Jedná se o fiktivní osadu, která je však lokalizována do reálné pojizerské oblasti, do bývalého území *Sudet*, poblíž *Tanvaldu*.¹⁸³ Vlastní jméno Liptákov je vytvořeno systémově a po formální stránce koresponduje s reálným toponymickým systémem, a plní tak vedle funkce identifikační především funkci iluzionistickou.

Dalším fiktivním místem je osada *Chvojkovice*¹⁸⁴, do níž jel herec Petr Brukner, aby poznal chování srn a lépe zahrál postavu Němého Bobše¹⁸⁵. Místní jméno je utvořeno od apelativa chvojka, které asociuje les. Místo, kde srny žijí.

2.2.2. TOPONYMA V SAMOTNÝCH HRÁCH

2.2.2.1 REÁLNÁ TOPONYMA

Místních jmen se v hrách nevyskytuje mnoho. Zařazují děj do určitého místa a často je jich využito pro slovní hříčky.

*Blaník*¹⁸⁶ – Hra je lokalizována na středočeský vrch Blaník. Toto toponymum je důležitou součástí děje a podílí se na výstavbě příběhu. Hra je rozdělená do dvou základních prostorů – Blaník a Praha. Praha je specifikována okolními místy, která jsou zmiňována v promluvách postav:

„VEVERKA: (...)na Zbraslavi jsme přebrodili Vltavu, že vpadneme do Prahy ze směru, odkud nás nečekají.“¹⁸⁷

„SMIL: „(...) Nedaleko obce Velká Chuchle na louce u Vltavy přehnal se skupina historicky krojovaných jezdců a několikrát zakroužila lučinou. Pak se sešikovali a hleděli upřeně ku

¹⁸² CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Akt. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka. 2010. s. 21.

¹⁸³ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Akt. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka. 2010. s. 22.

¹⁸⁴ Chvojkovice není reálné místo. Srovnáno s PROFOUS, A.: *Místní jména v Čechách: Jejich vznik, původní význam a změny. Díl II, CH-L*. Praha: Č. akad. věd. a umění, 1949. 705 s.

¹⁸⁵ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Němý Bobše aneb Český Tarzan. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 179.

¹⁸⁶ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Blaník. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 381.

¹⁸⁷ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Blaník. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 396.

Praze.¹⁸⁸ Je zde zmíněná také slovenská hora *Sitno*¹⁸⁹, kde čekají Sitnianští rytíři, aby vyjeli Slovensku na pomoc, až bude nejhůř.¹⁹⁰

Z dalších reálných toponym se v hrách objevuje *Děčín*¹⁹¹ (odtud pochází doktor Turnovský), *Žluté lázně*¹⁹² (Žíla zde potkal svou ženu Markétu), *Polsko*¹⁹³ (cílové místo hraběte von Zeppelina), *Istanbul, Turecko, Szeged*¹⁹⁴ (těmito místy projíždí vlak, ve kterém se odehrává děj hry *Vražda v salonním coupé*), *Třeboň*¹⁹⁵ (rodiště náčelníka Karla Němce). Všechna tato jména jsou známá a plní funkci identifikační a asociační.

2.2.2.2 FIKTIVNÍ TOPONYMA

*Středoplký*¹⁹⁶ – fiktivní název železniční staničky v polích, kde u tamního vechtra Přemysla Hájka strávil Cimrman zimu a napsal hru *Švestka*, která je lokalizována právě do Středoplků. Jméno je vytvořeno jako nápodoba reálného města Středokluky.

Domníváme se, že místní název je utvořen z apelativa plk (hovor bez větší informační hodnoty), užívaného v nářečí. Postavy vedou dialogy, ale informace, které si předávají, se v pozměněné formě stále opakují.

„PULEC: Přemku, pár slov na rozloučenou. Takovou nezodpovědnost jsem od tebe nečekal. Tys nás všechny svolal, my sem jedeme takovou dálku, a výsledek? Nula. Prožvaněný den.“¹⁹⁷

*Hospoda Na mýtince*¹⁹⁸ – jedná se o mluvící toponymum, odkazující k poloze hospody.

¹⁸⁸ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Blaník. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 398.

¹⁸⁹ Sitno je vrchol Štiavnických vrchů a také zřícenina hradu.

¹⁹⁰ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Blaník. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 387.

¹⁹¹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Akt. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 38.

¹⁹² CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Akt. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 39.

¹⁹³ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Hospoda Na mýtince. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 101.

¹⁹⁴ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: *Vražda v salonním coupé*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 134–135.

¹⁹⁵ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: *Dobytí severního pólu*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 353.

¹⁹⁶ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: *Švestka*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 455.

¹⁹⁷ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: *Švestka*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 472.

¹⁹⁸ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: *Hospoda Na mýtince*. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 100.

„(...) Dědeček zemřel, stáváte se majitelem hostince Na mýtince. A tak jsem si to namířil rovnou k notáři. Notář vzal sekeru, jídlo na tři dny a vyrazili jsme (...)“¹⁹⁹

Ve hře *České nebe*²⁰⁰ se objevují toponyma, spojená se životy hlavních postav. Tak Karel Havlíček Borovský zmiňuje *Brixen*²⁰¹ a praotec Čech zase *Říp*.²⁰²

Velmi často využívají autoři vlastních jmen k jazykovým hříčkám. Především využívají zvukové shody apelativ a proprií.

„JENNY: (...) Už jste slyšeli o hře Louny?

WASS.: Ohře Louny! Jakkak by ne. Stav vody na českých tocích v sedm hodin ráno.

MOTYČKA: Ohře Louny. Tam bejvalo ryb.

JENNY: Nemyslím Ohře Louny. Mluvím o hře Louny. O své hře, která se jmenuje Louny. Je to o mladém převozníkovi na Ohři.

HÁJEK: V tom případě bych tu hru klidně nazval Ohře Louny. Když už tam tu řeku máte.

JENNY: To je pravda. To bude lepší. (*Píše si.*) Ohře... Louny... činohra.

PATKA: Vypravujte nám o hře Ohře Louny.

JENNY: Co bych vám tak o hře Ohře Louny řekla... Teď jak to slyším, vidím, že to není dobrý název. Bude se to zase jmenovat jenom Louny.“²⁰³

„TRACHTA: Hej, stewarde, tamhle stojí. Ten s těmi Uhry. Ne ten uhrovatý. Ten mezi těmi Maďary. No, konečně! Pánové, seznámím vás se svým nejnadanějším žákem.“²⁰⁴

Ve hře *Švestka* se objevuje toponymum *Lurdy*, známé mariánským zjevením a zázračnými uzdravujícími prameny. Ve *Švestce* je toto místo spojeno se situací, kdy „přijel chlap na vozejku, napil se tý vody a vodešel po svejch.(...)“²⁰⁵ Tyto zázračné prameny v *Lurdech* jsou dány do souvislosti s *Jánskými Lázněmi*, jež jsou zaměřeny na léčbu pohybového ústrojí.

¹⁹⁹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Hospoda Na mýtince. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 102.

²⁰⁰ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: České nebe. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 537.

²⁰¹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: České nebe. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 544.

²⁰² CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: České nebe. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 547.

²⁰³ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Švestka. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 471.

²⁰⁴ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Vražda v salonním coupé. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 134.

²⁰⁵ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Švestka. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 479.

„MOTYČKA: Takový prameny jako v Lurdech jsou i u nás. Například v Jánských lázních.“²⁰⁶

Autoři pracují s toponymy reálnými i fiktivní. V analyzovaných hrách tvoří převážnou většinu toponyma reálná. V seminářích plní tato toponyma především funkci asociační. Většinou se jedná o všeobecně známá místa, která Jára Cimrman navštívil. Tato místní jména mají čtenáře přesvědčit o reálné existenci Cimrmana.

Fiktivních toponym nalezneme méně. Svým hláskovým uspořádáním kopírují reálný toponymický systém. U těchto jmen je dominantní funkce iluzionistická (Liptákov) a charakteristická (Hospoda Na mýtince). Toponyma jsou často užita také k vytvoření slovních hříček.

2.3 CHRÉMATONYMA

V poslední části se zaměříme na literární chrématonyma, kterých se v hrách Járy Cimrmana objevuje opravdu velké množství.

Chrématonyma jsou jména lidských výtvorů, které nejsou pevně zakotveny v přírodě, ale v ekonomických, společenských, politických a kulturních vztazích.²⁰⁷

Podle Ludvíka Kuby se jedná o druh vlastních jmen, který zaujímá hraniční postavení mezi apelativy a proprii.²⁰⁸

2.3.1 REÁLNÁ CHRÉMATONYMA

Reálná chrématonyma, stejně jako antroponyma a toponyma, mají čtenáře či diváka přesvědčit o existenci Járy Cimrmana. Mohou také děj klasifikovat z hlediska časového, či národního.

Z reálných chrématonym jsou uvedeny především kulturní instituce a časopisy: *Národní divadlo*²⁰⁹ (Cimrman toužil po uvedení svých her v Národním divadle a posílal je Ladislavu

²⁰⁶ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Švestka. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 479.

²⁰⁷ BACHMANNOVÁ, J. et al.: *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. s. 173–174.

²⁰⁸ KUBA, LUDVÍK: Proces nominace dopravních prostředků provozovaných na území našeho státu. *Acta onomastica*, 48, 2007. s. 79–107.

Stroupežnickému), *Wajang-Orang* (je odkazem k indonéskému typu divadla Wayang-Orang, kde muži vystupují s ženskými maskami na tváři), *Náprstkovo muzeum v Praze*²¹⁰, *Učitelské noviny*²¹¹, *časopis Lumír*²¹².

2.3.2 FIKTIVNÍ CHRÉMATONYMA

Krakowiak je cirkus, ve kterém Cimrman v mládí působil. Chrématonymum lze klasifikovat z hlediska národního. Téměř každý si jej ihned zařadí do Polska, díky jeho grafické stránce i zvukové stránce. Jméno je vytvořeno z toponyma Krakov, ke kterému zároveň odkazuje. *Krakowiak* je také polský lidový tanec.

U jména zlatnického závodu *Straka a syn* se uplatňuje funkce komická a charakterizační. Podobně název stavební firmy *Zakoupil a Zbořil*²¹³, podnik *Teplo*²¹⁴ (vyrábí kožesiny, klobouky, šamotové cihly) nebo chemická firma *Knot a Čadil*²¹⁵. Autoři převzali obvyklá jména, využili jejich apelativního významu a tím bylo dosaženo komického efektu.

2.3.3 CIRMANOVY HRY

Velkou skupinu chrématonym zaujímají fiktivní názvy děl Járy Cimrmana (opereta *Uhlířské Janovice*²¹⁶ – arie uhlíře Jana – slovní hříčka, činohra *Marná snaha*²¹⁷, *Balada o kuplířce z Frýdlantu*²¹⁸, povídky: *Chytrý Lojza*, *Dobry zvyk kasaře Bouzka*²¹⁹, aktovky pro vězeňské ochotnické divadlo: *Doživotí*, *Pilník v mazanci*, *Bezruký kapsář*, *Hladovka*, *Doderná*

²⁰⁹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Záskok. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 411.

²¹⁰ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Afrika. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 486.

²¹¹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Dobyť severního pólu. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 343.

²¹² CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Záskok. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 413.

²¹³ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Švestka. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 443.

²¹⁴ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Vražda v salonním coupé. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 136.

²¹⁵ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Posel z Liptákova. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 265.

²¹⁶ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Hospoda Na mýtince. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 89.

²¹⁷ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Hospoda Na mýtince. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 88.

²¹⁸ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Hospoda Na mýtince. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 89.

²¹⁹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Vražda v salonním coupé. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 130.

v *kartouzích*, *Karanténa a Veselé mříže*.²²⁰ Film: *Neodbytný detektiv*²²¹, kriminální horor *Chtěla bych ženicha mladého s kučeravými vlasy, Kde jste byli, pobudové?*²²²). Všechna tato vlastní jména plní estetickou a komickou funkci.

Na hru *Přetržené dítě (Přetržené nitě)* vychází kritiky v časopisech *Mladá fronta DNES*, *Scéna* a fiktivním časopise *Nový Slovák*.²²³ Název fiktivního časopisu je utvořen po vzoru reálných chrématonym a ve spojení se známým deníkem *Mladá fronta* zajisté v nejednom čtenáři vzbudí pocit reálnosti.

Cimrmanovi se zdálo, že pohádky u dětí vzbuzují falešné naděje, a proto je pojal realisticky (*Jak Chudák do ještě větší nouze přišel, pohádkový horor O třinácti tchýních, Kašpárkův hrobeček, Dědeček – pohádka na motivy Babičky*). Názvy děl slouží pouze k vyvolání komického efektu, uplatňuje se zde především funkce estetická a komická.

Také jména postav v divadelní hře *Opeřený had*²²⁴ slouží výhradně k jazykové komice. Autoři vychází z předpokladu, že indiánská jména charakterizují postavy. Tento fakt posunují ještě dál a postavy pojmenovávají celými větami. Jména plní funkci estetickou a jsou utvořena na základě slovních hříček (*Seskočil z rudé skály a vyrazil si dech, Skákal přes oheň, až si propálil mokasíny, Ten, který krade, Nerada se myje, Tančila jako blázen až do bílého rána.*)²²⁵.

Autoři často citují fiktivní citace z reálných a prestižních deníků, čímž je zdůrazňována důležitost Járy Cimrmana ve světě.

Deník *New York Herald Tribune*: „Spojené státy by měly ex post děkovat Bohu, že Češi objevili svého Cimrmana teprve nyní. Stačilo, aby si pospíšili jen o nějakých padesát šedesát let, a náš Thomas Alva by se musel spokojit s úlohou technika druhé kategorie.“²²⁶

Dalším významným časopisem, ve kterém je zmínka o Cimrmanovi, je *Business Times*: „Podaří-li se Čechům začátkem příštího roku před soudem v Haagu obhájit autorská práva jejich nově objeveného skladatele Cimrmana a vymoci se zpětnou platností proplácení všech

²²⁰ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Vražda v salonním coupé. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 130.

²²¹ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Vražda v salonním coupé. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 131.

²²² CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Vražda v salonním coupé. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 132.

²²³ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Dobyetí severního pólu. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 335.

²²⁴ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Afrika. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 495–496.

²²⁵ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Afrika. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 495–496.

²²⁶ CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Vyšetřování ztráty třídní knihy. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 55.

ušlých tantiém za operety Veselá vdova, Hrabě Lucemburk, Vinobraní, Čardášová princezna, Vídeňská i Polská krev, Bratránek z Batávie, Paganini, Země úsměvů, Netopýr, Tulák a Perly panny Serafinky, pak nutno očekávat značný pohyb na burze v důsledku hospodářského zhroucení Rakouska, jehož ekonomika se opírá především o výtěžek z operet.²²⁷

Chrématonyma vyskytující se v analyzovaných hrách také dělíme na reálná a fiktivní. Při analýze bylo zjištěno, že počet fiktivních chrématonym je několikanásobně větší než reálných. Reálná chrématonyma pocházejí většinou z kulturní oblasti. Základní funkce takových to vlastních jmen je identifikační a asociační. Fiktivní chrématonyma slouží výhradně k navození komické situace.

²²⁷CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚRÁK, Z.: Hospoda Na mýtince. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 99.

ZÁVĚR

Naším cílem bylo zrekapitulovat stav současné literární onomastiky a získané poznatky využít k analýze vlastních jmen v divadelních hrách Jára Cimrmana.

Práce je rozdělena do dvou základních oddílů – teoretického a analytického. V teoretické části jsme se pokusili přiblížit vývoj literární onomastiky, představit teorie vlastního jména a jeho místo v literárním textu. Také jsme se věnovali pojmenování postavy a problematice funkcí vlastních jmen. Důležitou součástí práce jsou rozборы literárněonomastických studií, v nichž byly představeny jejich nejdůležitější body. V současné literární onomastice se zkoumá především fungování funkcí vlastních jmen v literárním textu. Oproti předešlým létům je prostor věnován teorii a metodologii literární onomastiky, stále však převládají studie materiálové.

Analytická část je věnována analýze vlastních jmen v divadelních hrách Jára Cimrmana. U daných proprií byly zkoumány především jejich funkce. Do analýzy byla zařazena vlastní jména z her: *Akt*, *Vyšetřování ztráty třídní knihy*, *Hospoda Na mýtince*, *Vražda v salonním coupé*, *Němý Bobeš*, *Cimrman v říši hudby*, *Dlouhý, Široký a Krátkozraký*, *Posel z Liptákova*, *Lijavec*, *Dobytí severního pólu*, *Blaník*, *Záskok*, *Švestka*, *Afrika a České nebe*.

Analyzovaná jména dělíme na dvě základní skupiny. Do první řadíme jména známých, reálných i literárních postav. Pro autory je typické, že postavu Jára Cimrmana často spojují s některou známou osobností. Dominantní u těchto jmen je funkce asociační. Jména skutečných postav se vyskytují především v seminářích. Cílem autorů bylo vzbudit ve čtenáři zdání skutečné existence Jára Cimrmana.

Fiktivních antroponym se vyskytuje také poměrně velké množství. Plní funkci identifikační, často také klasifikační či charakterizační. Funkce estetická se uplatňuje u všech jmen v textu, u některých však získává dominantní postavení. Jedná se o jména výrazná svým hláskovým uspořádáním či sémantických významem. Autoři vytváří také komické slovní hříčky, k nimž využívají zvukové shody apelativa s propriem.

Při analýze byl největší prostor věnován antroponymům, zaměřili jsme se však také na toponyma a chrématonyma.

Cílem práce bylo postihnout fungování funkcí vlastních jmen v divadelních hrách Jára Cimrmana.

ANOTACE

Příjmení a jméno: Veronika Novosádová

Vysoká škola: Univerzita Palackého v Olomouci

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta

Název práce: Analýza vlastních jmen v divadelních hrách Jára Cimrmana.

Vedoucí práce: doc. PhDr. Karel Komárek, Ph.D.

Počet stran: 67

Počet znaků: 140 728

Počet titulů použité literatury: 84

Klíčová slova: literární jména, antroponyma, toponyma, chrématonyma, analýza, hry Jára Cimrmana

Anotace: Práce se zabývá vlastními jmény v divadelních hrách Jára Cimrmana. Je rozdělena do dvou hlavních oddílů. V první části bylo našim cílem zrekapitulovat stav současné literární onomastiky a představit její základní pojmy. V druhém oddíle byly získané poznatky aplikovány na literární jména. Ta jsou analyzována především s ohledem na fungování funkcí vlastních jmen v literárním textu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

PRAMENY

CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Akt. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka. 2010. s. 21–55.

CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Afrika. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka. 2010. s. 485–526.

CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Blaník. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka. 2010. s. 369–402.

CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Cimirman v říši hudby. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka. 2010. s. 187–216.

CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: České nebe. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 526–563.

CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Dlouhý, Široký a Krátkozraký. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 217–250.

CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Dobyetí severního pólu. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 325–368.

CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Hospoda Na mýtince. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 87–118.

CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Lijavec. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka. 2010. s.291–324.

CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Němý Bobeš aneb Český Tarzan. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 153–186.

CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Posel z Liptákova. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 251–290.

CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Švestka. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka. 2010. s. 443–484.

CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Vražda v salonním coupé. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 119–152.

CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Vyšetřování ztráty třídní knihy. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka, 2010. s. 55–86.

CIMRMAN, J., SMOLJAK, L., SVĚŘÁK, Z.: Záskok. In: *Hry a semináře: úplné vydání*, Praha: Paseka. 2010. s. 403–442.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

BACHMANNOVÁ, J. et al.: *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 604 s.

BLANÁR, V.: Poznámky k onomastickým koncepciam. In: *Jazykovedný časopis*, Bratislava: Slovenská akadémia vied, 2009. s. 155–158.

DAVID, J.: Honorifikace jako určující rys moderní urbanonymie. In: *Mnohotvárnost a specifická onomastiky*, Ostrava: Ostravská univerzita, 2010. s. 131–138.

DAVID, J.: Klasifikace honorifikačních toponym. *Slovo a slovesnost*, 72, 2011, č. 4. s. 13–27.

DAVID, J.: „...slova jsou hvězdy, jež se zaněcuji na temném nebi vědomí.“ (Literární antroponymie a toponymie v díle Vladislava Vančury). *Acta onomastica*, 46, 2005. s. 29–42.

DAVID, J.: Ty lesovské stráně (k literární a filmové toponymii). In: *Komunikace – Styl – Text: sborník z mezinárodní lingvistické konference*, České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Ústav bohemistiky, 2006. s. 173–177.

DITTMANN, R.: Novozákonní toponymie třetí Hallské bible (1766) v souřadnicích české biblické tradice, zejména kralické. *Acta onomastica*, 48, 2007. s. 22–32.

DVOŘÁKOVÁ, Ž.: Baker Street, Příčná ulice a ulice Mazaných řemeslníků – tři typy urbanonym v beletrii a jejich funkce. *Acta onomastica*, 50, 2009. s. 80–88.

DVOŘÁKOVÁ, Ž.: Česká teorie literární onomastiky. *Acta onomastica*, 51, 2010, č. 2. s. 447–452.

DVOŘÁKOVÁ, Ž.: Jména postav v próze a nejednoznačnost jejich identifikace (poznámka k narušování identifikační funkce jmen). In: *Bohemica Olomucensia 2 – Philologica juvenilia*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2010. s. 246–252.

DVOŘÁKOVÁ, Ž.: Jména umělých lidí v literatuře. [online], [cit. 2012-01-04], dostupné z: <<http://zprochazkova.wz.cz/>>.

DVOŘÁKOVÁ, Ž.: Faktory ovlivňující výběr jmen v literatuře (na příkladech z Tylových dramát), In: *Varia XIX*, Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2009. s. 57–69.

DVOŘÁKOVÁ, Ž.: Moc slova a jména a jejich tabuizace v archaickém mýtu. [online], [cit. 2011-11-12], dostupné z: <<http://zprochazkova.wz.cz/>>.

DVOŘÁKOVÁ, Ž.: Specifika literárních antroponym. *Acta onomastica*, 51, 2010, č. 2. s. 453–465.

DVOŘÁKOVÁ, Ž.: Vlastní jména jako prostředek mystifikace. In: *Bohemica Olomucensia 1 – Philologica juvenilia*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2009. s. 174–181.

FETTERS, A.: Jména osob (antroponyma) ve Škvoreckého Zbabělcích. *Acta onomastica*, 46, 2005. s. 43–50.

GARAJSZKI, M.: Funkce vlastních jmen v tragédii a komedii. In: *Onomastika a škola 8*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. s. 203–211.

GARANČOVSKÁ, L.: Vymedzenie chrématoným v onymickom systéme. *Acta onomastica*, 50, 2009. s. 88–102.

HAUSENBLAS, K.: Vlastní jména v umělecké literatuře. *Naše řeč*, 59, 1976, č. 1. s. 1–12.

HARVALÍK, M.: Nové tendence v rozvoji současné české onymie. In: *Mnohotvárnost a specifčnost onomastiky*, Ostrava: Ostravská univerzita, 2010. s. 179–186.

HODROVÁ, D.: ...na okraji chaosu...*Poetika literárního díla 20. století*, Praha: Torst, 2001. s. 599–638.

HOLÝ, J.: Funkce jmen postav v dílech Karla Čapka a Vladislava Vančury. *Česká literatura*, 32, 1984. s. 459–476.

HOMOLKOVÁ, V.: Zeměpisná jména v prózách Jana Drdy. In: *Onomastika a škola 8*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. s. 379–388.

KLIMEŠ, D. - PASTYŘÍK, S.: Propriální svět čtyř Jiráskových her. *Acta onomastica*, 43, 2002. s. 29–39

KNAPPOVÁ, M.: Funkční využití vlastních jmen v uměleckých a mediálních textech. In: *Onomastika a škola 8*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. s. 21–27.

KNAPPOVÁ, M.: *Jak se bude vaše dítě jmenovat?* Praha: Academia, 2006. 651 s.

KNAPPOVÁ, M.: K funkčnímu pojetí systému vlastních jmen. *Slovo a slovesnost*, 53, 1992, č. 2 s. 211–214.

KNAPPOVÁ, M.: *Naše a cizí příjmení v současné češtině*. Liberec: Tax Az Kort, 2002. 256 s.

KNAPPOVÁ, M.: *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. Praha: Academie, 1989. 204 s.

KNAPPOVÁ, M.: Prestižní aspekty pojmenování v Česku. In: *Mnohotvárnost a specifická onomastiky*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2010. s. 242–248.

KNAPPOVÁ, M.: Volba, užívání a prožívání osobních jmen. In: *Sborník z konference užívání a prožívání jazyka*. Praha: Karolinum, 2010. s. 189–195.

KOMÁREK, K.: Pojmenování literární postavy. In: *Svět kreslený slovem*, Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2011. s. 237–245

KUBA, L.: Proces nominace dopravních prostředků provozovaných na území našeho státu. *Acta onomastica*, 48, 2007. s. 79–107.

KVÍTKOVÁ, N.: Sociálně klasifikující funkce rodných jmen v Dalimilově kronice. In: *Vlastní jméno jako prostředek sociální symboliky*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2004. s. 34–39.

LOTKO, E.: Slovník lingvistických termínů pro filology. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. 128 s.

MAJTÁN, M.: Spoločenské pôsobenie literárnych vlastných mien. In: *Onomastika jako společenská věda*, Praha: SPN, 1983. s. 149–160.

MALICKI, J.: „Polská Ostrava národa moravského“. O konotativních funkcích toponym (nejen) ve Slezských písních Petra Bezruče. In: *Mnohotvárnost a specifická onomastiky*, Ostrava: Ostravská univerzita, 2010. s. 339–347.

ODALOŠ, P.: Literárnyýmá v Ballekovom Lesnom divadle. *Acta onomastica*, 47, 2006. s. 358–367.

ODALOŠ, P.: Literárnyma v próze Maxima E. Matkina, In: *Ty, já a oni v jazyce a literatuře*, Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2009. s. 293–296.

ODALOŠ, P.: Literárne vlastné mená v románe Maxima E. Matkina Mexická vlna. In: *Mnohotvárnost a specifičnost onomastiky*, Ostrava: Ostravská univerzita, 2010. s. 373–380.

ODALOŠ, P.: Status, funkcie a systémy literárných vlastných mien. In: *Onomastika a škola 8*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. s. 29–36.

OLIVA, K.: Chrématonyma v teorii a praxi. *Acta onomastica*, 40, 1999. s. 152–156.

PASTYŘÍK, S.: *Sbírka užitečných materiálů pro onomastické semináře*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. 117 s.

PETR, J.: Filozofické aspekty onomastiky. In: *Onomastika jako společenská věda*, Praha: SPN, 1983. s. 9–12.

PLESKALOVÁ, J.: Rodná jména v literární komunikaci. [online], [cit. 2012-01-12], dostupné z: <<http://www.phil.muni.cz/cest/lide/pleskalova.html>>.

PROFOUS, A.: *Místní jména v Čechách: Jejich vznik, původní význam a změny. Díl II, CH-L*. Praha: Č. akad. věd. a umění, 1949. 705 s.

PROCHÁZOVÁ, Ž.: Asociační funkce vlastních jmen v literatuře. In: *Mnohotvárnost a specifičnost onomastiky*, Ostrava: Ostravska univerzita, 2010. s. 138–145.

PROCHÁZKOVÁ, Ž.: Hora Zklamání a zátoka Ztroskotání aneb pomístní jména na ostrově Robinsona Crusoe. *Acta onomastica*, 49, 2008. s. 294–299.

PROCHÁZKOVÁ, Ž.: Jak literární postavy prožívají vlastní jména. In: *Užívání a prožívání jazyka*, Praha: Karolinum, 2010. s. 195–203.

PROCHÁKOVÁ, Ž.: MY a ONI – Jména cizinců v české literatuře. In: *Ty, já a oni v jazyce a literatuře*, Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2009. s. 297–300.

PROCHÁZKOVÁ, Ž.: Jména postav v titulech literárních děl (poznámka literárně onomastická). In: 24. studentský workshop Žďárek, Jilemnice, 28. - 30. 11. 2008. [online], [cit. 2012-01-16], dostupné z: <http://zprochazkova.wz.cz/titul.doc>.

PROCHÁZKOVÁ, Ž.: Když postava vymýšlí, mění či skrývá své jméno. In: *Onomastika a škola 8*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. s. 389–394.

PROCHÁZKOVÁ, Ž.: Problémy metodologie literární onomastiky. In: *Varia XVIII*, Prešov: Prešovská univerzita, FF, 2009. s. 565–578.

PROCHÁZKOVÁ, Ž.: Z Kvildy k Horám Kašperským (k literární toponymii v díle Karla Klostermanna). In: *V ráji realistickém, Sborník příspěvků ze sympozia věnovaného Karlu Klostermannovi a realismu v české literatuře*, Klatovy, 2009. s. 57–62.

ŘÍHOVÁ, J.: Místní názvy v knihách Vladimíra Neffa. In: *Onomastika jako společenská věda*, Praha: SPN, 1983. s. 161–165.

STEINEROVA, J.: Vlastní jména v „Mohylách“ Josefa Kostohryze. *Acta onomastica*, Praha, 50, 2009. s. 162–175.

ŠINDELÁŘOVÁ, J.: Klasifikace českých a slovenských urbanonym. In: *Mnohotvárnost a specifická onomastika*, Ostrava: Ostravská univerzita, 2010. s. 463–472.

ŠMEJKALOVÁ, M.: Sociálně klasifikační funkce osobních jmen v Kronice české Václava Hájka z Libočan. In: *Vlastní jméno jako prostředek sociální symboliky*, Praha, 2004. s. 22–34.

ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky: Nauky o vlastních jménech zeměpisných*. Praha: SPN, 1966. 231 s.

ŠRÁMEK, R.: K teorii literární onomastiky. In: *Onomastický zpravodaj*, Praha: ČSAV, 26, 1985, č. 2. s. 510–516.

ŠRÁMEK, R.: K onomastické terminologii, zvláště slovanské (termíny onymický kontext a onymické pole). *Acta onomastica*, 49, 2008. s. 323–332.

ŠRÁMEK, R.: *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 191 s.

ŠRÁMEK, R.: Onomastické minimum učitele. In: *Onomastika a škola 8*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. s. 9–20.

ŠRÁMEK, R.: Toponymické modely a toponymický systém. *Slovo a slovesnost*, 33, 1972, č. 2. s. 304–318.

ŠTĚPÁNOVÁ, V.: Osobní jména v prózách Jana Drdy. In: *Mnohotvárnost a specifičnost onomastiky*, Ostrava: Ostravská univerzita, 2010. s. 478–486.

TRÁVNÍČEK, J., ed., HOLÝ, J., ed.: *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce - osobnosti - základní pojmy*. Brno: Host, 2006. 912 s.

VACHOVÁ, K.: Špecifiká prekladu literárnych mien. In: *Mnohotvárnost a specifičnost onomastiky*, Ostrava: Ostravská univerzita, 2010. s. 510–513.

VÁCHOVÁ, R.: Funkce vlastních jmen v divadelních hrách Voskovce a Wericha. In: *Onomastika a škola 8*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. s. 213–218.

SEZNAM ANALYZOVANÝCH JMEN

Vlastní jména jsou rozdělena podle druhu onymického objektu na reálná a fiktivní. Jsou seřazena abecedně.

REALNÁ ANTROPONYMA

Adolf Piskáček
Albert Einstein
Alois Jirásek
Antonín Dvořák
Bedřich Smetana (Bedřich Podmáslí)
Béla Kalmán
Božena Němcová
Bratři Lumiérové
Esterházyové
Frank Malina
František Lehár
Gustav Frištenský
Imre Kalmán
Jan Amos Komenský
Jan Hus
Jan Masaryk
Jaroslav Buřivoj Tesař
Jaroslav Hašek
Johann Strauss
Josef Kopta
Josef Linda
Josef Svatopluk Machar
Josef Václav Radecký
Josef Škvorecký
Karel Havlíček Borovský
Leonardo da Vinci

Mikuláš z Vlásenice u Pelhřimova
Smil Flaška z Pardubic
Stanislav Kostka Neumann (Stanislav Krychle Neumann)
Sv. Václav
Tomas Alva Edison
Tomáš Garrigue Masaryk
Václav Hanka

FIKTIVNÁ ANTROPONYMA

Andulka Šafářová
Babička
Baron von Grünbach
Bárta
Beran
Béla Puskás
Bystrozraký
Colonel
Děd Vševed
Doktor Hedvábný (Karel Velebný)
Drsoň
Duru-Buru
Erich Fiedler
Erika T.
Genaro Castelli
Hake-Debe (Malý u krbu)
Hermina Froditová (Herma Frodit)
Hrabě Ferdinand von Zeppelin
Hrom
Hurych
Hynek z Michle
Ing. Holý
Ing. Vaněk
Ing. Wagner

Jára Cimrman
Jason
Josef Bohuslav Chvojka
Karel Infeld Prácheňský
Karel Němec
Karel Probošt
Krátkozraký
Krhavec
Křišna
Kryštof Nastoupil
Kulhánek
Lele
Leopold Cimrman
Mac Donald
Malá dává
Malá domů
Marie Huňatá (rozená Holá)
Marlén Jelinková
Mazavka
Mikloš Göč
Němý Bobeš
Nerada se myje
Nikolič
Praotec Čech
Princ Drsoň
Princezny Zlatovlásky
Princ Jason
Pulec
Seskočil z rudé skály a vyrazil si dech
Skákal přes oheň, až si propálil mokasíny
Smil Flek z Nohavic
Stojan Jakotyc
Šlupka
Šmejdil

Tadeusz Sczepański
Ten, který krade
Tančila jako blázen až do bílého rána
Uku
Varel Frištěnský
Wasserfall (Vodopád)
Veverka z Bítýšky
Vlasta
Vogeltanz
Zmatlík
Žába

APELATIVA PLNÍČÍ FUNKCE PROPRIÍ

Učitel
Náčelník
Lékárník
Ředitel
Inspektor
Zemský školní rada
Otec
Matka
Farář
Lékař
Hostinský
Král

TOPONYMA

Afrika
Arktida
Austrálie
Basilej
Blaník
Bruselu
České Velenice

Děčín
Dvůr Králové
Dymokury
Grünbach
Halič
Himaláje
Hospoda Na mýtince
Istanbul
Johanesburg
Kopidlno
Lvov
Lusaka
Maramba
Paraguay
Polsko
Praha-Letná
Rakousko-Uhersko
Salcburk
Severní ledový oceán
Stuttgart
Szeged
Tanvald (Scheissdorf)
Turecko
Velká Británie
Videň
Zelená Hora
Žluté lázně
Železný Brod

FIKTIVNÍ TOPONYMA

Chvojkovice
Jánské Lázně
Liptákov
Lurdech

Středoplky

REALNÁ CHRÉMATONYMA

Business Times

Lumír

Mladá fronta DNES

Nový Slovák

Náprstkovo muzeum

Národní divadlo

New York Herald Tribune

Učitelské noviny

Wajang-Orang

FIKTIVNÍ CHRÉMATONYMA

Knot a Čadil

Krakowiak

Scéna

Straka a syn

Teplo

Zakoupil a Zbořil

CIRMANOVY HRKY

Balada o kuplířce z Frýdlantu

Bezruký kapsář

Dědeček

Dobry zvyk kasaře Bouzka

Doderná v kartouzích

Doživotí

Hladovka

Chytrý Lojza

Jak Chudák do ještě větší nouze přišel

Kašpárkův hrobeček

Karanténa

Kde jste byli, pobudové?

Marná snaha

O třinácti tchýních

Pilník v mazanci

Přetržené dítě (Přetržené nitě)

Uhlířské Janovice

Veselé mříže